96.089

IȚĂ FLEANCU ION STANCIU

COPII — FAMILIE — EDUCAȚIE — ȘTIINȚIFICĂ

II 96.089

C TRU RĂSPÎNDIREA CUNOȘTINȚELOR
ULTURAL-ȘTIINȚIFICE

BCU IAȘI/CENTRE UNIVERSITY LIBRARY

BIBL. CENTR. UNIV.
„M. EMINESCU" IAȘI
II. 96.089

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CONSILIUL PENTRU RĂSPÎNDIREA CUNOȘTINȚELOR
CULTURAL-ȘTIINȚIFICE

GHEORGHIȚA FLEANCU ȘI ION STANCIU

COPII, FAMILIE, EDUCAȚIE ȘTIINȚIFICĂ

332860
B.C.U. IASI

Colecția
„ȘTIINȚĂ ȘI RELIGIE"

315782

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ
București, 1964

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Broşura de faţă reprezintă ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, a lucrării Contribuţia familiei la formarea bazelor concepţiei ştiinţifice la copii, *apărută în Colecţia S.R.S.C. în anul 1960.*

- 9 APR 1964
B.C.U. IAŞI
ale 308.951

Coperta de *Amilcar Constantinescu*

BCU IAŞI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Procesul de revoluționare a societății contemporane, succesele fără precedent în cucerirea naturii, uriașul progres tehnico-științific sînt indisolubil legate de faptul că știința a pătruns și pătrunde tot mai mult în activitatea oamenilor.

În pregătirea pentru viață a tineretului nostru nu se poate să nu ținem seama de aceasta. Și dacă școala și organizațiile de tineret depun eforturi susținute, încununate de succes, familia poate să-și aducă și ea contribuția în acest sens.

Cum poate familia să sprijine acțiunea de educare științifică a tinerelor generații? La această întrebare se străduie să răspundă broșura de față, în care autorii sugerează părinților diverse căi și mijloace pedagogice deosebit de utile.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

B.C.U. „M. EMINESCU"
IAȘI

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

INTRODUCERE

Care părinte nu-şi doreşte fericirea copiilor săi? Cine nu vrea ca fiica sau fiul lui să devină un om integru, bine pregătit pentru viaţă, care prin munca sa rodnică să contribuie la înflorirea patriei şi, astfel, la propria lui fericire? Desigur, la rîndul lor, şi părinţii noştri au avut această firească şi nobilă dorinţă. Mulţi dintre noi îşi pot aminti cu cîtă grijă — adesea luptînd cu multe greutăţi materiale — părinţii noştri reuşeau să ne îndrume pe o cale sănătoasă, să ne educe în aşa fel, încît, într-o societate bazată pe sălbatica exploatare de clasă, să ne putem menţine ca oameni cinstiţi, cu dragoste pentru cei mulţi şi oropsiţi, pentru o viaţă mai luminoasă, mai umană. Astăzi, în condiţiile socialismului, nouă — părinţilor — ne revin răspunderi mai mari şi mai complexe faţă de educarea copiilor, decît le-au revenit în trecut părinţilor noştri.

Noi trăim într-o epocă fără asemănare cu ceea ce a fost altădată, pe vremea părinţilor şi bunicilor noştri. Azi, o treime din populaţia globului construieşte socialismul şi comunismul, orînduirea în care omul este cu adevărat propriul lui stăpîn şi al naturii înconjurătoare şi unde tot ce făureşte cu braţele sale şi cu mintea sa îi aparţine. În Asia, Africa, America, tot mai multe popoare scutură jugul exploatării coloniale şi-şi dobîndesc independenţa. În ţările capitaliste, oamenii muncii luptă din ce în ce mai hotărît împotriva exploatatorilor, pentru eliberarea socială. Caracteristică zilelor noastre este transformarea socialismului în factorul hotărîtor al progresului omenirii.

În epoca socialismului şi comunismului, capacitatea omului de a cunoaşte şi de a transforma societatea şi natura a făcut

un uriaș salt înainte. Devenind propriul său stăpîn, omul devine și stăpînul forțelor oarbe ale naturii. Societatea socialistă schimbă fața pămîntului, făurește mări, dă rodnicie pustiurilor, schimbă cursuri de fluvii, modifică clima. A fost descoperită o nouă sursă de energie — energia atomică — prin a cărei aplicare în scopuri pașnice tehnica ia un avînt fără precedent în istorie. Cosmosul e străbătut de mesagerii îndrăzneți ai omului, cărora se vede silit să-și dezvăluie tainele. Au fost creați sateliți artificiali, planete artificiale ; omul a pătruns în Cosmos. Viața a devenit și devine sub ochii noștri din ce în ce mai complexă, mai bogată. Uimitorul progres social-economic, tehnic, cultural se înfăptuiește într-un ritm din ce în ce mai rapid.

Secolul nostru este secolul triumfului științei asupra ignoranței, asupra falselor credințe și superstițiilor. Științele tehnice, științele naturii, științele sociale pătrund din ce în ce mai adînc în viața și munca milioanelor de oameni. În lupta pentru stăpînirea naturii, omul folosește cunoașterea legilor naturii însăși. Socialismul și comunismul sînt indisolubil legate de uimitoarele progrese ale științei, după cum însăși dezvoltarea impetuoasă a științei este indisolubil legată de victoria socialismului și comunismului. Partidele comuniste și muncitorești conduc popoarele spre comunism, ținînd seama în politica lor de legile dezvoltării sociale. Știința a pătruns adînc în viața societății contemporane ; mase largi își înnoiesc radical concepția despre lume, leapădă din conștiința lor concepțiile mistice și religioase care le frînează avîntul spre progresul rapid, își însușesc concepția materialist-dialectică despre natură și societate.

În astfel de împrejurări istorice, este necesar ca părinții să reflecteze foarte serios asupra educației tinerei generații, asupra concepției pe care vor s-o insufle copiilor lor. Sub conducerea înțeleaptă a partidului, desăvîrșim construirea socialismului și pregătim condițiile necesare trecerii la construirea comunismului în țara noastră. Părinților trebuie să le fie clar adevărul că copiii de azi, cetățenii de mîine, pentru a se în-

cadra cît mai activ și creator în noua societate, în continuă dezvoltare, trebuie să devină oameni noi, înzestrați cu o pregătire multilaterală bazată pe o temeinică concepție științifică despre lume, corespunzătoare cerințelor epocii noastre.

Numai însușindu-și concepția materialist-dialectică despre lume, îndepărtînd din conștiința lor falsele credințe, superstițiile, ideile religioase, copiii noștri se vor forma într-un spirit sănătos, vor intra bine pregătiți în viață, vor face față cu succes sarcinilor ce le vor reveni, vor contribui din plin la înflorirea patriei socialiste și la propria lor fericire.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

I.

EDUCAȚIE RELIGIOASĂ SAU EDUCAȚIE ȘTIINȚIFICĂ ?

Știința luminează calea copiilor și a tineretului spre adevăr, spre dezvăluirea tainelor naturii, îi înarmează în lupta în care se vor angaja la maturitate pentru a contribui la transformarea naturii și societății. Încă de pe băncile școlii, copiii încep să înțeleagă că știința stă la baza marilor realizări ale omenirii ; înfăptuirile uriașe ale epocii noastre le aduc confirmarea deplină a acestui adevăr. Desfășurînd diverse activități practice în atelierul școlar, pe lotul agricol experimental, în fabrici, în vederea consolidării și îmbogățirii cunoștințelor, elevii mai mari își dau seama cum în zilele noastre știința a devenit un factor important care contribuie la dezvoltarea producției.

Nu este întîmplător faptul că știința și tehnica exercită o mare forță de atracție pentru tineret, chiar de la o vîrstă fragedă, și are o influență pozitivă asupra lui. Știința dezvoltă încrederea în forța creatoare a omului, care, cu ajutorul ei, reușește să pună treptat stăpînire pe natură, să se apere de fenomenele primejdioase ale naturii și să le prevină, să valorifice noi și noi surse de energie, să exploreze adîncurile Pămîntului și nemărginirea Cosmosului. Cuceririle însemnate ale științei și tehnicii dovedesc copilului că legile dezvoltării fenomenelor din natură pot fi cunoscute și folosite în scopul urmărit de noi.

Educația științifică stimulează curiozitatea științifică a copilului, îi trezește și-i menține interesul și setea de cunoștințe. Educat în spirit științific, copilul nu se mulțumește niciodată „să creadă" pentru că „așa i s-a spus". El

are nevoie de explicaţii amănunţite, de demonstraţii convingătoare, şi încearcă cea mai mare satisfacţie atunci cînd, aplicînd în practică cele învăţate, se convinge el însuşi de veridicitatea cunoştinţelor ştiinţifice însuşite.

Ştiinţa luminează calea copiilor şi tineretului nostru către o viaţă mai bună, îi înarmează şi-i pregăteşte pentru construirea societăţii noi, socialiste. Drumul spre ştiinţă este astăzi deschis fiilor oamenilor muncii, cărora le aparţine viitorul. Statul nostru democrat-popular a creat condiţii optime pentru pregătirea cetăţenilor de mîine, pentru educaţia pe baze ştiinţifice a tinerelor generaţii, în şcoli şi institute, în activităţi extraşcolare special organizate cu ajutorul palatelor de pionieri şi caselor de cultură, al bibliotecilor, al teatrului, radioului, televiziunii, presei etc.

Însuşirea adevărurilor ştiinţifice are consecinţe deosebit de pozitive în formarea caracterului. Pentru copii (cu extrem de rare excepţii, datorite unei greşite educaţii în familie, după cum vom vedea mai jos) asimilarea cunoştinţelor ştiinţifice constă nu numai în „înmagazinarea" acestora, ci şi în antrenarea profundă a afectivităţii. Adevărurile ştiinţifice se transformă la copii în convingeri ferme, pe care ei le apără cu îndîrjire împotriva oricui ar încerca să le nege. Astfel, copiii devin oameni animaţi de îndrăzneală şi entuziasm, de spirit creator, încrezători în forţele lor.

Iată de ce educarea comunistă a tinerelor generaţii implică însuşirea concepţiei ştiinţifice despre lume şi viaţă, a celor mai noi cuceriri ale ştiinţei şi tehnicii, a tuturor valorilor culturale care contribuie la cunoaşterea justă, adecvată a vieţii.

În opoziţie cu ştiinţa, credinţele mistico-religioase şi superstiţiile au o influenţă negativă asupra copiilor. Se ştie că, fiind lipsiţi de o experienţă proprie mai bogată şi de un bagaj de cunoştinţe mai mare, copiii sînt înclinaţi să creadă poveştile religioase cînd sînt relatate de adulţi şi îndeosebi de părinţi sau de alţi membri ai familiei.

Una dintre consecinţele dăunătoare ale religiei este frica. Există la unii părinţi părerea că religia ar avea o influenţă pozitivă asupra copiilor, că religia i-ar face mai buni, mai ascultători şi mai supuşi decît copiii necredincioşi, care ar fi — chipurile — mai neastîmpăraţi, mai curioşi, mai obraznici. Această părere este total greşită şi deosebit de primejdioasă pentru educarea tinerelor vlăstare. Supunerea oarbă, din frică, nu are nimic comun cu disciplina conştientă. Acest fel de supunere, cultivat în şcoala noastră în trecutul regim, frînează iniţiativa creatoare a copilului. Frica de „ochiul lui Dumnezeu", care „vede tot", frica de spovedania impusă de religie, urmată de post şi mătănii, frica de pedepse date de persoanele adulte celor ce încalcă normele de conduită ale mincinoasei şi făţarnicei morale religioase răpesc copilului încrederea şi curajul de a păşi independent în viaţă.

O profesoară de la şcoala de 8 ani dintr-o comună ne povestea următorul caz, care poate fi considerat ca un exemplu de influenţă dăunătoare a superstiţiilor asupra copilului. Unui elev din clasa a V-a, Nicu, îi murise de curînd un frate mai mare. Părinţii lui, săteni „cu frica lui Dumnezeu", au aşezat sub streaşina casei fotografia mortului, lîngă o oală cu apă şi un colac. Întrebînd ce rost au toate acestea, Nicu a primit răspunsul că sufletul mortului vine noaptea pe la orele 12 să se hrănească. Copilul a fost atît de frămîntat de această superstiţie, încît începuse să vegheze şi să asculte în tăcerea nopţii dacă sufletul fratelui mort vine la streaşina casei. Orice zgomot, orice adiere de vînt îl făceau să tresară, să se înfioare şi să tremure de frică. Din cauza nesomnului şi a fricii, Nicu era gata să se îmbolnăvească. Lămuririle date de dirigintă, pe care băiatul a întrebat-o dacă este adevărat că sufletul morţilor umblă noaptea, l-au convins — însă cu greu — pe bietul copil de netemeinicia acestei credinţe greşite şi primejdioase.

Credinţele religioase şi superstiţiile pot avea uneori chiar urmări grave asupra sănătăţii şi dezvoltării normale a co-

piilor. Se știe că la noi, în unele sate, cu toate că există spitale și puncte sanitare, unii— cînd au pe cineva bolnav — dau prioritate doftoroaielor, acelor babe descîntătoare care pretind că ar ști și ar putea să lecuiască orice boală. Un medic, care se dusese într-o comună în cadrul unei brigăzi științifice, a relatat despre o întîmplare care trebuie să dea serios de gîndit părinților.

O fetiță de 8 ani suferea de dureri de cap groaznice. Mama ei, o femeie „cu credință în Dumnezeu", s-a gîndit că fetița o fi fost „deocheată" de cineva. De aceea, a chemat o vecină despre care se spunea că ar fi pricepută în lecuirea deochiului prin descîntece. Vecina a bolborosit cîteva cuvinte neînțelese, făcînd niște semne la fel de neînțelese peste o cană în care pusese cîțiva cărbuni aprinși. Însă după descîntec durerile de cap n-au încetat, ba au ajuns și mai mari. Boala s-a agravat. Doftoroaia a încercat și alte multe feluri de descîntece, asigurînd pe părinți că ea o va lecui pe fetiță. Însă nici acestea n-au avut vreo urmare bună. Boala s-a agravat și mai mult. Medicul, chemat în ultima clipă, nu mai avea ce face. Fetița suferea de o meningită, care, nefiind tratată la timp, i-a provocat moartea. Exemplul acesta dovedește cît se poate de clar că descîntecul și rugăciunea nu pot fi de folos omului. Dimpotrivă, ele dau speranțe nejustificate, producînd în fond numai rău.

E timpul deci să se întrebe acei părinți care mai cred în astfel de rătăciri: Oare nu este dăunător copiilor lor să fie educați în spiritul concepției religioase? Oare n-a venit vremea cînd fiecare părinte, grijuliu pentru viața copiilor săi, să facă tot ce-i stă în putință pentru a da acestora o educație științifică, corespunzătoare cuceririlor științei moderne?

Un efect deosebit de dăunător al superstițiilor și al educației religioase în general îl constituie dedublarea personalității copilului, ipocrizia, atitudinea de „taler cu două fețe" — cum se zice. Am avut prilejul să cunoaștem un caz care este foarte elocvent în acest sens. Caterina, fiica unor

funcționari, elevă în clasa a VII-a, era fruntașă la învățătură. Deși an de an s-a situat în fruntea clasei la studii, ea nu reușise să se integreze în colectivul clasei. Atitudinea ei rezervată, închisă, era adeseori pusă de colege pe seama timidității. În realitate, Caterina avea alt secret. Acasă, era crescută în spirit religios, era trimisă regulat la biserică, era pusă să postească, să se închine, să spună rugăciuni. Temîndu-se ca nu cumva să se afle că are preocupări de acest fel, Caterina a păstrat întotdeauna o atitudine distantă față de colegele ei și de alți oameni, închizîndu-se în sine, lipsindu-se de prieteni. Cu mari sforțări, desigur inutile, ea încerca să împace cele două influențe — a școlii și a bisericii. Datorită acestui fapt, în unele împrejurări eleva adopta o atitudine falsă în fața clasei ; treptat, ea a ajuns să mintă cu calm. Iată efectul moral al influenței religioase în educația copiilor. Desigur, o asemenea tînără nu poate fi considerată ca un om de caracter, chiar dacă posedă cunoștințe remarcabile. Aceste cunoștințe au fost însușite mecanic și memorizate pentru dobîndirea unor note mari, dar nu s-au transformat în conștiința elevei în convingeri personale, în mijloc de formare a unei conduite juste. Și apoi, gîndindu-ne mai departe, cum se va integra în viața noastră nouă un astfel de om ? Cînd se ivesc asemenea cazuri, trebuie luate din timp măsurile necesare ; astfel de tineri, care „una spun și alta fac", trebuie reeducați cu grijă, pentru a nu răsplăti prin minciună și lașitate încrederea ce li se acordă, pentru a deveni folositori construcției vieții noi și lor înșiși. În aceste împrejurări, forța educativă a colectivului este cea mai eficace. Dar se naște o întrebare : Ce cred părinții care fac copiilor lor „educația" pe care părinții Caterinei au dat-o fiicei lor ? Nouă, părinților, ne revine sarcina grea, însă minunată, de a ne crește copiii nu în spiritul falsei concepții religioase, ci în spiritul unei profunde concepții științifice, capabile să dea societății oameni integri, pregătiți pentru viață, luptători pentru fericirea poporului și, implicit, pentru propria lor fericire.

Un aspect esențial — asupra căruia aici doar atragem atenția, întrucît va fi înfățișat pe larg în capitolele următoare — este acela că concepția religioasă, infiltrată în mintea copiilor, îi duce la cunoașterea denaturată, falsă a realității. Religia oferă explicații greșite asupra tuturor fenomenelor din natură și societate la care se referă, înfățișează în dogme un tablou cu totul eronat despre lume, în opoziție radicală cu acela conturat de știință. Însușindu-și explicația religioasă despre realitate, copilului îi va fi greu s-o înlocuiască prin cea științifică pe care i-o dă școala. El poate rămîne vreme îndelungată cu convingerea că asupra aceluiași lucru există *două* adevăruri (cel religios și cel științific), oscilează între ele, fapt care mai tîrziu — ca matur — îl va stingheri și chiar frîna în activitatea lui, în muncă și în viață. De aceasta trebuie să-și dea bine seama acei părinți care astăzi încă mai sînt tributari credințelor religioase. De ce n-am da noilor generații, încă din fragedă copilărie, educația potrivită cerințelor vremurilor noastre?

Fapte ca acelea menționate mai sus pun și mai mult în lumină adevărul că în formarea la copii a concepției științifice despre lume, o verigă necesară o constituie educația ateist-științifică. Este necesar să-i educăm pe copiii noștri în așa fel, încît ei nu numai să-și însușească concepția științifică despre lume, nu numai să se debaraseze de concepțiile religioase și mistice, dar să și devină militanți activi împotriva falselor credințe.

Acest adevăr a fost de mult înțeles de acei oameni luminați care, de-a lungul secolelor, au combătut cu tărie concepțiile religioase, mulți dintre ei sacrificîndu-și chiar viața pentru triumful științei împotriva religiei. Cine n-a auzit de savanți și gînditori ca Giordano Bruno, care a fost ars pe rug pentru lupta lui neînfricată în slujba progresului științei împotriva falselor concepții religioase, de Galileo Galilei, persecutat de biserică pentru nestrămutatele lui convingeri în puterea științei, și de mulți alți martiri și eroi ai luptei duse de oamenii luminați în slujba răspîndirii con-

cepţiei ştiinţifice în rîndul maselor, împotriva dogmelor religioase ?

Şi în trecutul ţării noastre au fost astfel de oameni care şi-au dat seama cît rău aduc poporului concepţiile religioase şi care au luptat pentru larga răspîndire a cuceririlor ştiinţei în mase. În cărticica intitulată *Superstiţiile păgubitoare ale poporului nostru*, apărută în anul 1909, poetul George Coşbuc dovedeşte netemeinicia credinţei în duhurile necurate, în leacurile băbeşti, în vrăji şi farmece, arătînd totodată cauzele adevărate ale bolilor şi ale morţii fulgerătoare. Neştiinţa şi frica de Dumnezeu fac ca omul simplu, din popor, să provoace el însuşi rău copilului său. „Eu îmi pun capul — scria Coşbuc — că dacă dai copilului tău dintr-a treia lună să mănînce fasole şi ardei şi covrig muiat în ţuică şi mestecat în gura ta, îmi pun capul, zic, că vrăjitorii au să-i fure somnul şi strigoaicele au să-i mănînce inima". Acelaşi efect, arată poetul mai departe, îl au şi posturile la care sînt supuşi copiii. Un alt scriitor şi totodată om de ştiinţă, Ion Ghica, a relevat de asemenea nevoia de a duce lupta împotriva misticismului, subliniind că între ştiinţă şi religie este un puternic contrast. Prejudecăţile — spunea el — au fost şi mai sînt încă un mare inamic al progresului şi al civilizaţiei ; ştiinţa luptă neîncetat împotriva lor şi caută să le doboare. Ion Ghica mai arăta că multe dintre falsele credinţe sînt „numai creaţiunea interesului şi a ambiţiunii unor caste care le-au împlîntat în inima mulţimii cu scopul de a o domina". Doctorul Victor Babeş, savant de renume mondial, spunea : „Nu cred în absurdităţile şi neadevărurile care însoţesc religiunile şi care ar trebui eliminate încetul cu încetul şi protestez dacă cineva pretinde ca educaţia copilului să fie făcută de religiune cu toate neadevărurile, greşelile şi minunile absurde ale ei, din care ştiinţa de mult a făcut tabula rasa". În timpul dictaturii regale, cînd clasele exploatatoare şi-au intensificat acţiunea duşmănoasă de a sădi în conştiinţa maselor cele mai reacţionare concepţii, cel mai deşănţat misticism, pentru

a le stăpîni mai uşor şi a le îndepărta de la lupta revoluţionară, mulţi dintre cei mai valoroşi oameni de ştiinţă şi de cultură ai poporului nostru au demascat necruţător această „politică culturală" a claselor stăpînitoare. Savanţi de prestigiu mondial — ca doctorul Gh. Marinescu, de pildă — au dat în vileag cu tărie gogoriţa despre aşa-zisul „sfînt" Petrache Lupu, în realitate un instrument docil al celor mai reacţionare cercuri ale regimului burghezo-moşieresc de atunci. Personalităţi de frunte ale poporului nostru s-au ridicat în trecut şi împotriva caracterului neştiinţific al învăţămîntului din statul burghezo-moşieresc, pus în slujba claselor exploatatoare. Acele glasuri lucide au criticat orientarea învăţămîntului spre preocupări străine de viaţă şi de interesele poporului, încercarea de a îmbina ştiinţa cu religia (care se profesa în şcoală), faptul că tinerii absolvenţi ai şcolilor de toate gradele din acea vreme intrau în viaţă cu totul nepregătiţi, neînarmaţi cu suficiente şi temeinice cunoştinţe ştiinţifice.

Însă chiar de atunci, cel mai înflăcărat şi consecvent luptător pentru pătrunderea în mase a concepţiei ştiinţifice, împotriva concepţiilor religioase, a fost Partidul Comunist din Romînia, care şi-a dus activitatea sa şi în acest domeniu pe baza învăţăturii marxist-leniniste. Partidul duce această luptă în continuare şi astăzi, în condiţiile desăvîrşirii construirii socialismului, care favorizează însuşirea concepţiei ştiinţifice despre lume, cînd înlăturarea concepţiei religioase şi a superstiţiilor, pătrunderea adînc în mase a concepţiei ştiinţifice au devenit sarcini dintre cele mai de seamă ale însăşi dezvoltării ţării noastre pe drumul socialismului.

„Atragerea celor mai largi mase la creaţia istorică conştientă de dezvoltare a noii orînduiri — spune tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej în Raportul la cel de-al III-lea Congres al Partidului Muncitoresc Romîn — sporeşte rolul şi însemnătatea activităţii ideologice, a muncii politico-educative desfăşurate de partid în rîndurile poporului...

Trebuie îmbunătăţită şi lărgită, cu activa participare a oamenilor de ştiinţă şi cultură, munca de răspîndire a cunoştinţelor ştiinţifice, de popularizare, pe înţelesul maselor largi, a concepţiei materialiste despre lume, de combatere a vederilor înapoiate, superstiţiilor, prejudecăţilor şi misticismului... În prezent, activitatea ideologică, munca de lichidare a înrîuririlor educaţiei burgheze din conştiinţa oamenilor este tărîmul principal al luptei de clasă, al luptei între vechi şi nou. De aici rezultă necesitatea consecvenţei şi fermităţii în combaterea concepţiilor ideologice străine, unele — moştenire a trecutului, altele — reflectare a influenţei lumii capitaliste" [1].

În lupta sa pentru răspîndirea în mase a concepţiei ştiinţifice şi pentru combaterea superstiţiilor, misticismului şi concepţiilor religioase din conştiinţa oamenilor muncii, partidul porneşte de la învăţătura marxist-leninistă despre religie, despre incompatibilitatea ştiinţei cu religia, despre rolul reacţionar al religiei în societate. Cunoaşterea de către părinţi a adevărului ştiinţific despre religie este de un ajutor nepreţuit în efortul lor de a face copiilor educaţia ştiinţifică.

Religia nu a existat totdeauna. Ea a apărut pe o anumită treaptă în dezvoltarea societăţii. Una din cauzele apariţiei religiei a fost ignoranţa omului primitiv, neputinţa lui în lupta pentru existenţă dusă împotriva ameninţătoarelor stihii dezlănţuite ale naturii. Cu uneltele sale rudimentare, în acel stadiu de slabă dezvoltare a forţelor de producţie, omul primitiv nu putea să supună natura. De aceea, fulgerul şi tunetul, inundaţiile, furtunile, cutremurele de pămînt etc. — fenomene ale căror cauze îi erau necunoscute — au început să-i pară forţe supranaturale, misterioase, de temut pentru el. „Frica a creat pe zei", spunea pe bună dreptate un poet roman. Sentimentul nepu-

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport la cel de-al III-lea Congres al P.M.R.*, Editura Politică, Bucureşti, 1960, pp. 102—103.

tinței și deplina dependență față de natură, ca și greutățile ivite în lupta pentru existență au dat naștere prin urmare ideii greșite despre existența unor forțe supranaturale atotputernice. Așa se și explică faptul că omul primitiv credea la început în diverse forțe și fenomene ale naturii — animale și plante, Soare, vînt, trăsnet — pe care le-a divinizat.

Religia a găsit condiții favorabile de dezvoltare în societatea împărțită în clase și bazată pe exploatare. Prin apariția exploatării de clasă, în afară de forțele naturii, sînt divinizate și forțele sociale, care au început a fi considerate de către masele oprimate tot ca niște forțe supranaturale. Au apărut credința în zei și ulterior într-un Dumnezeu, în care s-au întruchipat credințele mai vechi despre forțele naturii și cele despre societate, credința despre rai și iad. „Neputința claselor exploatate — scria V. I. Lenin — în lupta împotriva exploatatorilor dă naștere credinței într-o viață mai bună dincolo de mormînt, tot așa de inevitabil cum neputința sălbaticului în luptă cu natura dă naștere credinței în zei, în draci, în minuni etc..." [1]. Negăsind scăpare pe pămînt, omul exploatat și-a îndreptat privirile către „cer", sperînd că dreptatea îi va veni de acolo, de la o forță supranaturală măcar după moarte. Așadar religia este oglindirea falsă în conștiința oamenilor a lumii înconjurătoare și a relațiilor sociale.

Pentru clasele exploatatoare, religia a fost întotdeauna un mijloc important de asuprire a maselor și de menținere sub diferite forme a exploatării celor mulți [2]. De aceea, clasele exploatatoare, forțele ostile progresului — de-a lungul secolelor — au reprimat cu violență orice critică la adresa religiei, au persecutat cu sălbăticie pe cei ce se ridicau împotriva religiei, au cultivat cu perseverență concepțiile religioase în cele mai largi pături ale oamenilor muncii,

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 10, Editura Politică, București, 1956, p. 69.

[2] În legătură cu apariția și rolul religiei, v. și V. Oprescu, *Cînd și de ce a apărut religia*, Colecția S.R.S.C., București, 1960.

ţinîndu-i cît mai departe de cuceririle ştiinţei şi cît mai adînc în bezna ignoranţei [1]. Existenţa claselor antagonice a devenit cauza principală a răspîndirii şi persistenţei religiei. Cu deosebită putere iese la lumină acest adevăr în societatea modernă. Groaza pentru „ziua de mîine" a bîntuit şi bîntuie încă întreaga lume capitalistă ; ea se cuibăreşte în sufletul săracului, care, temîndu-se să nu-şi piardă pîinea, se roagă lui Dumnezeu să-l apere împotriva celor ce-l stăpînesc. Religia este „opiu pentru popor", după cum spunea Marx. „Ea este un fel de basamac spiritual în care sclavii capitalului îşi îneacă chipul lor de om, pretenţiile lor la o viaţă cît de cît demnă de om" [2]. Utilizînd religia în folosul lor, clasele exploatatoare caută să sădească în conştiinţa maselor muncitoare ideea falsă despre necesitatea existenţei exploatării, făgăduind celor ce se trudesc din greu pe pămînt răsplata „în lumea de apoi".

În statele capitaliste, clasa capitaliştilor a întreprins măsuri deosebite pentru a menţine „ordinea" burgheză nu numai cu ajutorul mijloacelor obişnuite ale forţei (armată, poliţie, închisori), ci şi cu ajutorul elementelor de opresiune spirituală, între care religia ocupă un loc însemnat. Cu acest scop, capitaliştii pun la dispoziţia organizaţiilor religioase fonduri mari, sub diferite forme. Multe organizaţii religioase dispun de un vast aparat de propagandă religioasă, au numeroase şcoli confesionale de toate gradele — începînd cu cele elementare şi terminînd cu cele universitare —, în care slujitorii religiei caută să atragă un număr cît mai mare de tineri, pentru a-i perverti sufleteşte în spiritul concepţiilor şi moralei religioase, în slujba exploatatorilor. Exponenţi de seamă ai multor organizaţii religioase, ei înşişi mari posesori de bănci, uzine, latifundii,

[1] Despre rolul religiei în reprimarea sălbatică a oamenilor de ştiinţă din trecut, v. şi P. Nicoară: *Inchiziţia*, Bucureşti, 1963, Colecţia „Ştiinţă şi religie" editată de Consiliul pentru răspîndirea cunoştinţelor cultural-ştiinţifice şi Editura Ştiinţifică.

[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 10, p. 70.

mine, case etc., duc o intensă luptă împotriva a tot ceea ce este înaintat, progresist în societate, calomniind orînduirea socialistă şi proslăvind putreda orînduire capitalistă. În unele ţări capitaliste există chiar partide politice religioase, care sînt de altfel cele mai reacţionare partide politice, exponente făţişe ale imperialismului sub diferitele lui înfăţişări.

Dar chiar şi în lumea capitalului adevărul ştiinţei pătrunde din ce în ce mai mult în mase. Pînă şi în rîndurile unor clerici se face tot mai mult auzit cuvîntul milioanelor de oameni ai muncii, dornici de pace, libertate, progres [1].

Demascînd caracterul şi rolul reacţionar al religiei, clasicii marxism-leninismului au pus în lumină totodată cauzele social-economice care au dat naştere religiei şi au făcut ca ea să persiste atîtea secole. Genialii învăţători ai omenirii muncitoare arată că, întrucît schimbările din conştiinţa oamenilor se petrec mai încet decît schimbările în condiţiile vieţii materiale a societăţii, religia va dispărea treptat numai după ce vor dispărea cauzele social-economice care au generat-o şi au alimentat-o.

În ţara noastră, ca urmare a victoriei construcţiei socialiste, au fost lichidate clasele exploatatoare, au fost deci înlăturate cauzele social-economice care au generat şi menţinut religia ; totuşi, concepţiile religioase n-au dispărut încă total.

Datorită însă muncii perseverente, plină de grijă faţă de oamenii muncii, pe care o duce partidul pentru ridicarea continuă a nivelului lor de viaţă material şi spiritual, reminiscenţele religioase cedează din ce în ce mai mult în faţa concepţiei ştiinţifice despre lume. Mase din ce în ce mai largi îşi însuşesc concepţia ştiinţifică, materialist-dialectică.

---

[1] Cu privire la rolul şi locul religiei în imperialism, v. şi S. Tamaş, *Imperialismul şi religia*, Bucureşti, 1961, Colecţia S.R.S.C.

Urmînd indicaţiile leniniste, partidul acordă o mare atenţie şi un larg sprijin răspîndirii pe toate căile a cunoştinţelor cultural-ştiinţifice. În această direcţie s-au dobîndit succese însemnate. Ideologia marxist-leninistă este ideologia dominantă la noi; ea este îmbrăţişată de milioane de oameni ai muncii. Pentru însuşirea deplină a concepţiei ştiinţifice mai ales de către tinerele generaţii, familia nouă, socialistă, care se dezvoltă în ţara noastră, poate face mult. Statul democrat-popular, prin organizaţiile sale cultural-educative (şcoală, căminul cultural ş.a.), acordă un larg ajutor familiei în acest sens.

Din păcate însă, unii părinţi nu se preocupă de problema educării ştiinţifice a copiilor lor. Această atitudine se datoreşte de multe ori faptului că părinţii înşişi nu cunosc importanţa educării ştiinţifice a copiilor. De aceea, ei tratează cu uşurinţă această problemă, şi uneori chiar cu indiferenţă. Dar faptele, dintre care am citat unele la începutul acestui capitol, dovedesc că rămăşiţele vechilor concepţii nu dispar „de la sine", că ele continuă să persiste şi că, prin urmare, împotriva lor trebuie dusă o luptă perseverentă, sistematică, continuă.

Mai sînt şi unii părinţi care, gîndindu-se superficial la educaţia copiilor lor, sînt de părere că întreaga educaţie, deci şi cea ştiinţifică, reprezintă o sarcină exclusivă a şcolii şi a organizaţiei de pionieri şi de U.T.M.. „De aceea l-am dat la şcoală, ca să nu-i mai purtăm de grijă acasă" — spun ei. Considerînd în mod cu totul greşit că familia ar avea o răspundere mai mică cu privire la educarea copiilor şcolari, aceşti părinţi nu se străduiesc să cunoască mai îndeaproape ce învaţă copilul la şcoală, nu se preocupă să-şi completeze ei înşişi cunoştinţele şi să întărească prin întreaga lor comportare convingerile ştiinţifice pe care copiii le primesc în şcoală.

Desigur, şcoala noastră asigură în cea mai mare măsură, prin obiectele de învăţămînt şi prin conţinutul lor, educaţia ştiinţifică a copiilor. În acest sens, o contribuţie deose-

bit de importantă o are predarea diferitelor obiecte de învățămînt ca : științele naturale, geografia, istoria, literatura și altele. Prin studierea disciplinelor predate în școala noastră, copiii ajung să înțeleagă din ce în ce mai limpede faptul că lumea înconjurătoare are o explicație științifică, că dezvoltarea vieții în natură și în societate nu se datorește vreunei „voințe divine", ci unor legi obiective.

Educația științifică a copiilor este completată și prin acțiunile interesante inițiate de organizațiile de pionieri și de U.T.M. În cadrul adunărilor cu temă, al întîlnirilor cu fruntașii în producție, cu scriitori, cu oameni de știință, în cadrul olimpiadelor, al experiențelor făcute în cercurile tinerilor naturaliști și tehnicieni, cu prilejul diferitelor concursuri și al altor acțiuni asemănătoare, copiii se conving tot mai mult de valabilitatea adevărurilor științifice, de puterea creatoare a științei, a omului.

Dar sarcina formării concepției științifice la copii nu poate fi lăsată numai în grija școlii. Familia — care în regimul nostru democrat-popular are o importantă funcție în educarea în spiritul socialismului a tinerei generații — are și-n această privință mari răspunderi, alături de școală. Familia este prima școală de educare a copiilor. De altfel, la vîrsta școlară mică și mijlocie, copiii își petrec de regulă numai o pătrime din timp în cadrul școlii ; în restul timpului, ei se află în afara școlii, mai ales în mijlocul familiei. Părinții au datoria de a continua munca desfășurată de cadrele didactice în vederea educării științifice a tinerei generații.

Fiind în strînsă legătură cu școala, multe familii asigură copiilor o educație științifică, justă. Pentru o cît mai temeinică pregătire a copiilor, este bine să existe înainte de toate o unitate de acțiune între familie, școală și organizația de pionieri sau de U.T.M. Deoarece rolul hotărîtor în instruirea și educarea tinerelor generații îi revine școlii, tot ea are și datoria de a întreprinde o serie de acțiuni care să

lege şi mai mult familia de şcoală, să cultive interesul părinţilor pentru educaţia corectă a copiilor lor.

*

După ce am văzut cît de importantă este educaţia în spirit ştiinţific a copiilor şi cît de necesar este ca familia să sprijine şcoala în această direcţie, să ne ocupăm mai pe larg de mijloacele pe care părinţii le pot folosi în acţiunea lor educativă.

Ca în întreaga muncă educativă, şi în acest domeniu părinţii trebuie să ţină seama de vîrsta copilului, aşa încît procedeele folosite pentru a-l educa în spirit ştiinţific nici să nu depăşească puterea lui de înţelegere, dar nici să fie sub nivelul său de dezvoltare intelectuală. Unii părinţi consideră că influenţa pe care o pot exercita asupra formării la copii a concepţiei ştiinţifice poate începe abia o dată cu intrarea acestora în şcoală ; alţii cred că o astfel de influenţă poate începe numai pe la 11—12 ani, întrucît, după părerea lor, abia atunci copiii pot înţelege explicarea ştiinţifică a fenomenelor naturii şi societăţii. Ce facem însă pînă la această vîrstă ? Putem lăsa copiii să-şi formeze tot felul de convingeri neştiinţifice, să cadă pradă superstiţiilor şi misticismului şi abia de la 7 ani, sau de la 11 ani să începem să facem ordine în cunoştinţele şi convingerile lor ?

Dacă vrem ca fiii şi fiicele noastre să crească încrezători în puterea omului, să fie vioi, veseli, optimişti, plini de viaţă, dornici de acţiuni măreţe puse în slujba societăţii socialiste, să-i educăm în aşa fel încît să-i ajutăm ca de la cea mai fragedă vîrstă să capete numai explicaţii corecte despre toate lucrurile şi fenomenele ce-i înconjură. În paginile următoare vom încerca să arătăm cum poate fi făcut acest lucru de către părinţi.

II.

PRIMELE EXPLICAȚII ȘTIINȚIFICE

Interesul copilului pentru obiectele și fenomenele din realitate se manifestă deosebit de puternic încă de la vîrsta de 3—4 ani.

Vîrsta între 3 și 7 ani — vîrsta preșcolară — se caracterizează printr-o nestăvilită sete a copilului de a cunoaște. La 3—4 ani, copilul întreabă necontenit: Ce este aceasta? La ce trebuie? etc. Contactul mai frecvent cu obiectele din realitate înlesnește dezvoltarea gîndirii și a limbajului copilului. Nu peste mult timp, pe la 4—5 ani, la aceste întrebări se adaugă alta: De ce? Copilul nu se mai mulțumește să știe ce este un lucru sau altul, la ce folosește, cum se cheamă, ci vrea să știe de ce este făcut așa și nu altfel, de pildă: De ce pui cartofi în pămînt? De ce cad frunzele? De ce plouă? De ce ninge? etc.

Începînd cu această vîrstă, copilul vrea să știe, vrea să cunoască lumea și noi trebuie să-l ajutăm s-o cunoască așa cum este ea, să-l facem să înțeleagă adevărul despre ceea ce-l interesează și, mai mult, să-i dezvoltăm curiozitatea și pentru cunoașterea altor obiecte și fenomene, să-l deprindem să caute explicația oricărui fenomen, să întrebe, să dorească să știe mai mult.

Un rol deosebit de important în îndrumarea copilului pentru a cunoaște realitatea înconjurătoare îl au grădinițele de copii. Familia are însă și ea nenumărate posibilități pentru a-i ajuta pe cei mici să cunoască lumea și, în procesul acestei cunoașteri, să ajute dezvoltarea lor intelectuală, pregătindu-i astfel pentru a intra în școală.

Care sînt mijloacele ce se pot folosi la vîrsta preşcolară (3—7 ani) pentru educarea ştiinţifică a copiilor?

La început, chiar de la vîrsta de 2—3 ani, copilul trebuie ferit de orice influenţă care ar putea să ducă la formarea convingerilor că lumea este populată de tot felul de fiinţe misterioase — bune sau rele —, de voinţa cărora ar atîrna soarta lui şi a celorlalţi oameni.

Sînt unii părinţi care, atunci cînd nu-i pot convinge pe copii de necesitatea anumitor acţiuni — ca, de pildă, să mănînce, să doarmă, să se spele etc. —, îi ameninţă că vor fi luaţi de „moşu", de „muma-pădurii", de „bau-bau" etc. De multe ori, cînd aud aceste nume, copiii se „liniştesc" şi execută ceea ce li se cere. Îndeplinirea dispoziţiilor părinţilor în aceste condiţii are însă la bază frica. Copiii se tem că, dacă nu vor face aşa cum li se cere, vor fi luaţi de „moşu" şi vor fi duşi în pădure sau în alt loc neplăcut. De cele mai multe ori, în imaginaţia lor, „moşu" sau „muma-pădurii" capătă înfăţişări înfiorătoare care-i urmăresc mult timp, uneori şi în somn. Astfel de procedee, pe lîngă faptul că-i fac pe copii să trăiască într-o continuă stare de teamă, le formează treptat şi convingerea că viaţa oamenilor — mai ales a copiilor — depinde de anumite forţe cu puteri supranaturale.

Pentru a-l face pe copil să mănînce, să doarmă, să se spele etc. folosim alte procedee; în nici un caz nu trebuie să dăm o orientare greşită dezvoltării sale intelectuale şi morale [1].

Alteori, copiii preşcolari ascultă de la alţi copii mai mari decît ei poveşti înfricoşătoare despre strigoi, stafii, draci care ar umbla noaptea, s-ar preface în tot soiul de animale etc. După ce ascultă astfel de poveşti, copiii nu mai vor să se culce pe întuneric, le e frică să se ducă într-o cameră întu-

[1] Pentru unele sugestii utile în această privinţă, v. şi: Vera Frimu-Popovici, *Recompense şi pedepse folosite de părinţi*, Bucureşti, 1959, Colecţia S.R.S.C.; C. Păunescu, *Copiii răsfăţaţi*, Bucureşti, 1959, Colecţia S.R.S.C.

necoasă sau să iasă seara singuri în curte. În imaginaţia lor, obiectele aflate în întuneric capătă înfăţişarea unor fiinţe fantastice, ceea ce-i face să se sperie.

Iată de ce este necesar, mai ales pentru copiii mai mici, să se evite povestirile despre balauri, strigoi etc.

De multe ori, credinţa copiilor în puteri supranaturale apare datorită anumitor obiceiuri practicate de cei din jurul lor. Astfel, credinţa unor părinţi în semne, în vise, în presimţiri, ca şi obiceiul acestora de a-şi „tălmăci" visele, de a „prevedea" viitorul pe baza semnelor sau prin ghicitul în cărţi, în cafea etc. au o influenţă dăunătoare asupra dezvoltării copiilor. Aceeaşi influenţă o au şi încercările de a vindeca bolile cu leacuri băbeşti, prin descîntece sau masluri, iar nu cu medicamente prescrise de medic.

Pentru a nu sădi în copii credinţa în forţe supranaturale, pentru a nu le cultiva frica şi convingerea că soarta omului depinde de voinţa unor duhuri bune sau rele, este necesar ca părinţii să nu le ofere nici un exemplu care ar putea să-i îndepărteze de înţelegerea ştiinţifică a lumii.

Dar aceasta nu este suficient. Copilul trebuie nu numai ferit de influenţele unor concepţii neştiinţifice, mistice, ci şi ajutat să înţeleagă corect fenomenele din natură şi din societate. Calea principală de formare a concepţiei juste despre lume o constituie însuşirea de către copii a unor cunoştinţe ştiinţifice despre natură, societate şi gîndirea umană.

Arătam că încă de la vîrsta de 3—4 ani se manifestă curiozitatea firească a copilului, dorinţa sa de a şti, de a căpăta explicaţii în legătură cu obiectele sau fenomenele pe care are ocazia să le vadă. Mulţi părinţi iau astfel de întrebări ca simple capricii de copil, căruia poţi să-i răspunzi orice, socotind că peste un ceas copilul a uitat şi întrebarea, şi răspunsul. Alţii cred că nu se pot da explicaţii corecte unor copii de 4—5 ani, pentru că aceştia nu le înţeleg. De aceea, unii părinţi ori nu răspund de loc la nenumăratele întrebări ale copiilor, ori răspund la întîmplare.

O astfel de atitudine este dăunătoare din două motive : pe de o parte, se creează un teren favorabil pentru explicații neștiințifice, întrucît copiii vor cere răspunsul de la alte persoane — de la bunici, de la alți copii — de la care s-ar putea întîmpla să primească răspunsuri incorecte ; pe de altă parte, se împiedică dezvoltarea intelectuală normală a copilului.

Care sînt cele mai obișnuite întrebări privind domeniul științelor naturii puse de copiii preșcolari ? Iată cîteva dintre acestea : De ce plouă ? De ce ninge ? De unde vine ploaia ? De unde vine zăpada ? De ce se face noapte ? Cum sînt stelele ? Unde se duc stelele ziua ? Aviatorii ajung pînă la stele ? De ce tună ? De ce fulgeră ? etc.

Trebuie să recunoaștem că deși copiii care formulează astfel de întrebări sînt destul de mici, ei pun adeseori în încurcătură pe părinți. Dar poți oare să lași pe copil fără un răspuns corect ? Desigur că nu. De aceea, se cere ca părinții să fie pregătiți pentru a da cele mai elementare explicații la întrebările copiilor.

Cum trebuie să se răspundă la aceste întrebări ?

Într-o convorbire cu mai mulți părinți, mama unui copil de vreo 6 ani ne-a relatat un fapt pe care considerăm util să-l amintim aici.

În timpul unei ploi torențiale de vară copilul a întrebat-o :

— Mamă, de unde vine ploaia ?

Mama s-a gîndit puțin asupra felului în care trebuie să răspundă și a început să explice astfel :

— Ai văzut că înainte de a ploua se adunaseră pe cer nori mulți, mari. Ploaia vine din acești nori. Dar norii știi de unde vin ?

— Nu, mamă ; de unde vin norii ?

— Din apa tuturor rîurilor și lacurilor se ridică în sus un fel de abur ca acela care iese din apa fierbinte. Acolo sus se strîng mulți aburi care formează norii. Aceștia sînt duși încoace și încolo de vînt. Cînd ajung într-un loc unde aerul

este mai rece, aburii se prefac în picături de apă care cad în jos, una după alta, sub formă de ploaie.

Pentru a-l convinge pe copil că ploaia provine din vaporii de apă, această mamă a folosit şi o experienţă. Pe maşina de gătit se afla un vas cu apă, acoperit. Cînd apa din vas a început să se încălzească mai tare, pe capacul vasului s-au depus vapori de apă. Atunci mama a luat capacul şi l-a ţinut puţin mai departe de foc; vaporii s-au transformat în picături de apă.

O astfel de explicaţie este înţeleasă de copil şi contribuie la formarea concepţiei ştiinţifice despre lume; copilul constată că ploaia este un fenomen care are o cauză naturală şi că nu poate fi un „dar" al vreunei forţe supranaturale, cum cred unii.

Un răspuns corect, mai ales dacă este însoţit de o mică experienţă, îl convinge pe copil de adevărul celor spuse şi-i orientează gîndirea spre aflarea cauzelor diferitelor fenomene din natură.

La întrebările: „«Cine» tună?", „«Cine» fulgeră?", pentru un copil de 6—7 ani este suficient răspunsul că fulgerul şi tunetul se produc atunci cînd se întîlnesc doi nori. El are o explicaţie naturală a fenomenului, chiar dacă aceasta, pentru un timp, este incompletă. Important este ca el să nu vadă în fulgere şi trăsnete nişte manifestări ale „sfîntului Ilie" sau ale altor „sfinţi".

Formarea concepţiei ştiinţifice despre lume la copii nu se poate lăsa numai pe seama răspunsurilor pe care părinţii le dau cu ocazia întrebărilor puse. Nu toate fenomenele sau lucrurile din realitate atrag atenţia şi stimulează interesul copiilor. Cele mai multe fenomene din natură sînt pentru copii ceva obişnuit şi nu le provoacă dorinţa de a afla cauzele care le produc. De aceea, este necesar ca părinţii să stimuleze la copii interesul pentru astfel de fenomene, să le provoace dorinţa de a afla cum apar şi ce efecte au asupra naturii şi omului. După ce le-a trezit curiozitatea, tatăl sau mama va căuta să le explice copiilor, pe înţelesul lor, acele

fenomene. Este bine ca aceste explicaţii să fie întrerupte din cînd în cînd de întrebări menite să îndrume gîndirea copiilor spre descoperirea cauzelor care determină apariţia unui fenomen sau altul. În cazul acesta avem de-a face cu o altă metodă de educare a copiilor într-un spirit ştiinţific, şi anume discuţia. Această metodă se poate folosi îndeosebi cu copii mai mari, începînd cam de la 6 ani, şi se bazează de obicei pe anumite observaţii făcute de aceştia.

Aşa, de pildă, cu un copil de 6 ani se poate purta o discuţie interesantă — din punctul de vedere care ne interesează aici — despre anotimpuri. Printr-o astfel de discuţie vrem să-i arătăm copilului că în natură fenomenele sînt într-o strînsă legătură şi se influenţează reciproc. Astfel, copilul observă că Soarele încălzeşte primăvara cu mai multă putere decît iarna, aerul este mai cald, pe crengile copacilor încep să apară flori şi frunze ; creşte şi iarba, păsările călătoare revin la vechile lor cuiburi... Ceea ce putem face la această vîrstă este să-i oferim copilului posibilitatea de a înţelege legătura care există între aceste fenomene.

Copilul să fie îndrumat să facă legătura între temperatura mai ridicată din timpul primăverii şi apariţia frunzelor pe copaci, creşterea ierbii, trezirea insectelor la o viaţă nouă, sosirea păsărilor călătoare etc.

Din discuţie va reieşi, în continuare, că vara este cald pentru că Soarele încălzeşte puternic, iar iarna este frig pentru că razele acestuia sînt mult mai slabe decît în celelalte anotimpuri, căzînd pieziş pe faţa Pămîntului. În felul acesta conducem pe copil spre concluzia că vara, toamna, iarna şi primăvara (adică anotimpurile) se datoresc modului în care încălzeşte Soarele suprafaţa Pămîntului. Cînd se ajunge la această concluzie, unii copii chiar întreabă : Din ce este făcut Soarele, de încălzeşte aşa tare ?

Cu acest prilej se poate purta o discuţie despre Soare. Este adevărat că se ridică multe greutăţi cînd trebuie să explicăm unor preşcolari ce este Soarele, pentru că cunoştinţele lor sînt foarte reduse. Pentru copiii de această vîrstă este

suficient dacă le vom spune că Soarele este ca un glob de foc, foarte mare, care arde continuu. Important este ca ei să ajungă să înţeleagă că lumina şi căldura ne vin de la Soare, că plantele şi animalele trăiesc datorită luminii şi căldurii primite de la el. În legătură cu aceasta, se poate discuta despre faptul că multe plante şi animale trăiesc doar atît timp cît Soarele este puternic, iar altele îşi schimbă felul de viaţă după cum încălzeşte el, adică după anotimpuri.

Dacă o astfel de discuţie se poartă toamna, este bine să punem pe copil să compare acest anotimp cu primăvara, pentru a putea desprinde schimbările petrecute de la un anotimp la altul şi legătura care există între temperatură, vegetaţie şi viaţa păsărilor şi a animalelor. Totodată este bine să se arate că deşi schimbarea anotimpurilor influenţează felul de viaţă al omului, acesta, prin munca sa, a găsit mijloacele necesare pentru a se apăra de anumite fenomene ale naturii care ar putea dăuna vieţii şi sănătăţii sale. Astfel, omul şi-a construit casa, în care iarna face foc, şi-a confecţionat haine călduroase, se apără de ploaie etc.

Pe la 6—7 ani este necesar să se vorbească copiilor nu numai despre natură, ci şi despre viaţa oamenilor. Astfel, la această vîrstă li se poate povesti despre viaţa oamenilor din trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat, despre lipsurile pe care le îndurau oamenii muncii atunci şi despre suferinţele pe care cei bogaţi le pricinuiau celor săraci. Prin astfel de povestiri se va urmări să se formeze la copii convingerea că viaţa oamenilor nu a fost întotdeauna aceeaşi, că oamenii au muncit mii şi mii de ani pînă au învăţat să construiască casele de azi, maşinile, avioanele, radioul ş.a., că au trebuit să lupte împotriva bogaţilor, asupritorilor, pentru a-şi putea cuceri drepturile. În felul acesta, îi pregătim pentru ca mai tîrziu să înţeleagă că omul poate transforma nu numai natura, ci şi societatea.

De altfel, la această vîrstă, cunoştinţele copilului despre viaţa oamenilor depăşesc cadrul familial, în faţa lui deschizîndu-se din ce în ce mai larg viaţa satului sau a oraşului

unde locuieşte şi chiar cîte ceva din viaţa întregii ţări. Preşcolarul este atras în această lume — nouă, pentru el — mai ales de munca oamenilor mari, de uneltele cu care lucrează aceştia, de relaţiile dintre ei. Copilul tinde acum să participe şi el la activitatea oamenilor vîrstnici ; această tendinţă se înfăptuieşte într-un mod specific, şi anume prin joc.

Jocul este activitatea dominantă a preşcolarului ; el poate constitui un însemnat mijloc de educare ştiinţifică a copilului la această vîrstă.

Între jocurile copiilor preşcolari, cele mai frecvente şi mai importante, totodată, sînt aşa-numitele „jocuri cu roluri", în care copiii oglindesc în modul lor specific viaţa şi activitatea oamenilor adulţi, diferitele profesii ale acestora, relaţiile sociale dintre vîrstnici. Părinţilor le revine datoria de a veghea asupra conţinutului acestor jocuri. Trebuie să-i familiarizăm pe copii cu acele fapte care pot avea o înrîurire pozitivă asupra lor (de exemplu : aspecte din munca părinţilor) şi să-i ferim de la reproducerea prin joc a acelor aspecte din viaţa maturilor care i-ar putea influenţa în mod negativ (de exemplu : unele practici mistice şi religioase).

Pentru educarea ştiinţifică a preşcolarului mai mare (5—7 ani), o însemnătate deosebită au şi jocurile didactice şi jucăriile mecanice. Acestea dezvoltă la copil tendinţa de a reproduce realitatea prin activitatea pe care el o depune fie descriind fiinţe şi locuri din anturajul său, fie construind sau modelînd clădiri etc. Astfel de jocuri contribuie nu numai la lărgirea orizontului de cunoştinţe al copilului, dar şi la formarea reprezentărilor juste despre formă, mărime, volum, culoare, număr, despre raporturile între diferitele părţi ale obiectelor etc.

Într-o măsură mai mică, dar nu neglijabilă, contribuie la educaţia ştiinţifică la preşcolari lecturile, poveştile. Poveştile inspirate din munca şi activitatea oamenilor stîrnesc curiozitatea copilului pentru viaţa adulţilor, pentru diferite profesii, pentru viaţa unor popoare îndepărtate. Preşcolarul

începe să fie atras de faptele unor eroi pozitivi, începe să-şi manifeste tendinţa de a fi asemănător acestora (tendinţă care se va accentua mai tîrziu). Fireşte, trebuie acordată cea mai mare atenţie selecţionării bucăţilor de lectură, avîndu-se în vedere faptul că preşcolarul trebuie ferit de acele povestiri care ar putea avea asupra lui o influenţă negativă (de exemplu: povestiri cu conţinut mistico-religios). O lectură indicată este îndeosebi aceea a poveştilor care înfăţişează eroi populari, curajoşi şi isteţi, luptători pentru bine şi dreptate. Povestirile despre faptele minunate ale unor copii din popor au o înrîurire puternică şi pozitivă asupra copiilor. În acest sens, un rol asemănător cu literatura îl au filmele de desene animate, emisiunile speciale pentru preşcolari de la radio şi televiziune.

În educarea ştiinţifică a preşcolarului, părinţii, de acord cu grădiniţa, au în vedere faptul că acesta trebuie pregătit pentru o activitate mai complexă, cea şcolară. De aceea, e indicat ca încă de pe acum să se sădească în mintea copiilor ideea că la şcoală ei vor învăţa multe lucruri folositoare vieţii, vor afla lucruri noi despre atîtea şi atîtea „taine" ale naturii (ploaia, zăpada, căldura, frigul etc.) şi despre viaţa oamenilor. Dragostea şi interesul pentru şcoală, pentru învăţătură, constituie o premisă importantă în educarea ştiinţifică a copilului la vîrsta preşcolară.

BCU IASI CENTRU

III.

ÎNCĂ UN PAS SPRE CUNOAȘTEREA LUMII

Copilul între 7 și 10 ani are un spirit de observație și o gîndire mai dezvoltată decît preșcolarul, ceea ce face ca el să observe mai multe lucruri, mai multe aspecte ale acestora și să-și pună mai multe probleme în legătură cu ele decît la vîrsta preșcolară. Multe din întrebările de pe la 5—6 ani se repetă acum, dar nu pentru că copilul nu cunoaște nici o explicație în legătură cu problema pe care și-o pune, ci pentru că explicațiile pe care le cunoaște nu-l mai satisfac.

Unul dintre autorii acestei broșuri, făcînd o excursie cu mai mulți prieteni, a fost martor la o scenă interesantă. Un copil de 9 ani, culcat pe iarbă cu fața către cer, a pus tatălui său următoarea întrebare : De ce tună și fulgeră ? Tatăl a rămas foarte surprins de această întrebare, deoarece, pe de o parte, deși în momentul acela erau nori pe cer, nu tuna de loc, iar pe de altă parte, pentru că nu de mult, chiar copilul dăduse un răspuns acceptabil surioarei sale mai mici, care-i pusese aceeași întrebare.

Tatăl nu s-a grăbit să dea un răspuns, ci și-a arătat numai nedumerirea :

— Parcă știai de ce tună și de ce fulgeră ; ai uitat ?

— Nu, n-am uitat — răspunse copilul —, dar uitîndu-mă la nori, îi văd cum se întîlnesc, cum se amestecă unii cu alții și totuși nu aud nici un tunet. Dumneata mi-ai spus că tună atunci cînd se întîlnesc doi nori ; care este adevărul ?

În ce fel a răspuns tatăl, vom arăta mai jos ; deocamdată să reținem faptul că la această vîrstă, copilul este ca-

pabil să-şi dea seama, pe baza propriilor observaţii, că are cunoştinţe incomplete.

Un alt copil, care ştie de ce pleacă păsările călătoare şi unde se duc, este preocupat de alte întrebări : Cum ştiu ele să vină înapoi ? De ce mai vin dacă acolo e mereu cald ?

Înainte, la vîrsta de 5—6 ani, la întrebarea : „Cum e Pămîntul ?", copilul se mulţumea cu acest răspuns : Pămîntul este rotund ca o minge. Şi Soarele e rotund ; şi Luna, şi stelele. Pe la 8—9 ani începe să-şi pună întrebări la care nici nu s-a gîndit pînă acum : Pe ce stă Pămîntul ? Dar Soarele şi Luna ? Cum de nu vin peste noi aceste corpuri cereşti ? La acestea se adaugă multe alte întrebări : De ce uneori e ceaţă ? De ce plouă cu piatră ? De ce se cutremură Pămîntul ? De ce bradului nu-i cad frunzele toamna ? Cum trăiau oamenii demult de tot ? Există rai şi iad ? etc. etc.

Iată numai cîteva din nenumăratele şi neprevăzutele întrebări pe care şi le pune copilul la vîrsta şcolară. Nu numai că aceste întrebări sînt mai numeroase, dar ele se referă la chestiuni mai complicate, mai abstracte. Aceasta dovedeşte, pe de o parte, cît de săracă este experienţa sa, iar pe de alta, nivelul relativ ridicat al dezvoltării sale intelectuale.

Dacă setea de a cunoaşte a copilului de vîrstă şcolară a crescut, înseamnă că şi sprijinul pe care şcoala şi familia i-l dau pentru a-l ajuta să cunoască realitatea trebuie să fie la nivelul cerinţelor crescute ale copilului.

Discuţiile cu copiii de vîrstă şcolară au la bază, de cele mai multe ori, o întrebare a lor. Arătam mai sus că începînd cam de la 6 ani, este bine ca explicaţiile părinţilor să fie însoţite de întrebări care să îndrumeze gîndirea copiilor spre dobîndirea de noi cunoştinţe.

O astfel de metodă, prin care copiii, cu ajutorul întrebărilor, sînt puşi să reflecteze asupra anumitor fenomene, are o deosebită valoare educativă, întrucît contribuie la dezvoltarea gîndirii şi limbajului lor. Conversaţia este foarte mult folosită în şcoală de către învăţători şi profesori. Pe lîngă faptul că asigură dezvoltarea gîndirii şi limbajului copiilor,

discuțiile contribuie la dezvoltarea încrederii în puterea lor de a înțelege ceea ce li se explică, de a face singuri unele observații interesante. Pe această bază se dezvoltă curiozitatea, dorința de a ști, de a cunoaște explicația științifică a lucrurilor și a fenomenelor din natură și societate.

Să revenim la scena menționată la începutul acestui capitol.

Cum a procedat tatăl căruia băiatul i se adresase cu întrebarea „de ce tună și fulgeră" ? El și-a dat seama că fiul său a confruntat anumite cunoștințe însușite anterior cu propriile sale observații. Din această confruntare, copilul a rămas cu o nedumerire : observația sa nu confirma cunoștințele pe care le avea despre cauzele tunetului și fulgerului. Tatăl a socotit că a venit vremea să dea o explicație mai precisă copilului său despre modul în care se produc aceste fenomene. Mai înainte însă, a căutat să pregătească pe copil pentru o înțelegere justă a ceea ce îi va spune. Dar cum să-l facă să înțeleagă că norii sînt încărcați cu electricitate diferită ? După puțină gîndire, și-a amintit că într-o zi, pe cînd repara o priză electrică din casă, copilul a atins sîrmele și a fost ușor curentat. S-a gîndit că poate folosi această întîmplare pentru a da o explicație corectă copilului.

— Îți amintești — îl întrebă tatăl — ce s-a întîmplat atunci cînd ai atins amîndouă sîrmulițele de la priză ?

— Da, m-au curentat.

— Dar cînd ai atins o singură sîrmă ai mai simțit ceva ?

— Nu, era ca o sîrmă obișnuită.

— Să știi că tot două sîrmulițe de acestea sînt și la întrerupătorul de unde aprindem lumina din casă. Știi ce se întîmplă cînd sucim întrerupătorul ?

— Nu. Nu m-am gîndit niciodată de ce îndată ce sucim întrerupătorul se aprinde lumina.

În fața copilului s-a pus o problemă nouă, legată de un fapt care se petrece zilnic, fără ca el să-i fi dat atenție. Copilul este acum numai ochi și urechi. Totuși, este nedumerit : ce legătură are tunetul cu întrerupătorul și priza electrică ?

— La întrerupător, ca și la priză — continuă tatăl — sînt două sîrmulițe. Cînd becul nu e aprins, sîrmulițele sînt separate. Așa stau lucrurile și cu priza. Ai văzut, firul de la aparatul de radio sau de la fierul de călcat are la capăt două bare mici de alamă, care sînt introduse în orificiile prizei. Dacă introduci numai o bară, fierul nu se încălzește. De ce? Pentru că curentul electric nu se produce decît într-un circuit închis, adică atunci cînd cele două fire sînt legate la un circuit care conține o sursă de curent. Ai mai văzut că prin atingerea celor două fire se produce o scînteie. Cum se explică aceasta? Prin fiecare din cele două fire se scurge de la uzina electrică un anumit fel de electricitate. Scînteia, lumina în bec sau căldura în fierul de călcat nu se produc decît atunci cînd cele două fire încărcate cu electricitate diferită — uneia îi spune electricitate pozitivă, iar alteia — electricitate negativă — sînt puse în legătură. Norii — continuă tatăl — sînt și ei încărcați cu electricitate. Ia gîndește-te puțin acum: ce trebuie să se întîmple pentru ca să se producă fulgerul și tunetul?

Ochii copilului strălucesc de bucurie. Acum știe de ce norii pe care-i vede că se întîlnesc nu produc tunetul.

— Da — răspunde copilul după cîteva clipe —, trebuie să se întîlnească doi nori care au electricitate diferită, unul electricitate...

— Pozitivă, iar altul negativă — completează tatăl, mulțumit că s-a făcut înțeles de către copil.

Copilul, la rîndul său, a fost bucuros că din această discuție a aflat lucruri noi. A fost bucuros pentru că, pe de o parte, și-a dat singur seama, la un moment dat, de ce nu tună întotdeauna cînd se întîlnesc doi nori, și, pe de altă parte, pentru că tatăl lui a discutat și de data aceasta cu el așa cum discută cu un om mare.

În urma unei astfel de discuții, copilul are mai multă încredere în capacitatea omului de a cunoaște realitatea în-

conjurătoare şi în posibilităţile sale de a înţelege ceea ce se întîmplă în natură.

După cum spuneam, foarte multe întrebări pun copiii de vîrstă şcolară în legătură cu Pămîntul, Soarele, Luna şi stelele. La aceste întrebări este destul de greu de răspuns, deoarece copiilor le lipsesc multe cunoştinţe care i-ar ajuta să înţeleagă ce este Soarele, ce sînt stelele, cum se explică faptul că aceste corpuri „nu cad din cer" etc. Totuşi, este necesar să li se dea explicaţii corecte.

Unii părinţi nu sînt nici ei suficient de familiarizaţi cu aceste probleme. Cum trebuie să se procedeze în astfel de situaţii ?

Sînt cazuri în care părinţii se jenează să spună copiilor că nu pot da o explicaţie în legătură cu un fenomen oarecare, considerînd că în felul acesta îşi ştirbesc prestigiul în faţa acestora, şi preferă să dea un răspuns care este numai în parte, sau de loc exact. Un astfel de procedeu este cum nu se poate mai dăunător, pentru că se dau copiilor cunoştinţe greşite şi totodată se creează cu adevărat o bază pentru scăderea respectului pe care copiii îl manifestă faţă de părinţii lor. Mai curînd sau mai tîrziu, copiii tot vor afla răspunsul corect şi atunci vor constata că părinţii lor le-au dat un răspuns fals. De aceea, atunci cînd nu se cunoaşte răspunsul corect la o întrebare a copilului, nu este nimic grav dacă i se spune deschis că i se va răspunde după ce tatăl sau mama se vor lămuri şi ei mai bine, în legătură cu problema respectivă. Se va căuta însă ca într-un timp scurt — în cîteva zile — să i se dea un răspuns corect.

La această vîrstă sînt foarte frecvente întrebările în legătură cu originea Universului şi a omului. Cunoştinţele pe care şcolarul mic le are în acest domeniu nu-i mai sînt suficiente. El doreşte să ştie mai mult. El vrea să ştie cum au apărut Pămîntul, Soarele, stelele, dacă aceste corpuri cereşti există de mult timp etc.

Un copil între 7 şi 10 ani trebuie să ştie că Soarele, Pămîntul, Luna etc. există de miliarde şi miliarde de ani, că ştiinţa a dovedit că la distanţe neînchipuit de mari şi acum se nasc noi corpuri cereşti, că Universul nu are sfîrşit nici în spaţiu, nici în timp.

Cu acest prilej este necesar să se vorbească copiilor de faptul că oamenii au reuşit să creeze corpuri care se învîrtesc în jurul Pămîntului (sateliţi artificiali ai Pămîntului), să realizeze o rachetă care se învîrteşte în jurul Soarelui (prima planetă artificială a Soarelui), precum şi alte rachete care au fost trimise în Lună şi în apropiere de Lună, cu scopul de a se afla noi cunoştinţe despre atmosfera Pămîntului, despre razele Soarelui, despre relieful Lunii etc. Li se va arăta că nu este departe ziua cînd oamenii vor poposi în Lună, avînd în vedere zborurile efectuate cu succes de om în Cosmos.

Prin astfel de discuţii se cultivă în conştiinţa copiilor încrederea în capacitatea omului de a cuceri Cosmosul. Copiii să fie convinşi de faptul că, chiar dacă mai sînt încă multe probleme de rezolvat, omul va reuşi să parcurgă şi spaţiile dintre aştri, pentru că nimic nu poate împiedica mintea umană să pătrundă pînă în cele mai adînci taine ale naturii. Această convingere să fie puternic sădită în conştiinţa copiilor noştri şi ei să crească şi să se deprindă cu gîndul că printre ei, poate chiar ei, vor întocmi proiecte ale unor noi aparate care vor parcurge distanţele într-un timp cît mai scurt.

În discuţiile cu copiii privitoare la originea Universului este necesar să nu se introducă explicaţii false, îmbîcsite de concepţii mistice, religioase. *Ceea ce caracterizează educaţia în spirit ştiinţific a copilului de vîrstă şcolară faţă de aceea a copilului de vîrstă preşcolară este tocmai prevenirea lui asupra concepţiei religioase într-o problemă sau alta.* Şcolarul vine în contact cu mai mulţi oameni şi deci poate suferi o influenţă multiplă atît pozitivă, cît şi negativă. El trebuie să fie pregătit pentru a face faţă diferitelor influenţe nesă-

nătoase, refuzînd acceptarea lor. Astfel, este necesar ca şcolarul mic să fie prevenit asupra unor explicaţii neştiinţifice cuprinse în Biblie cu privire la originea Universului şi a omului.

Tatăl unei fetiţe de 9 ani povestea odată cum a procedat pentru a o convinge de caracterul neştiinţific al afirmaţiilor Bibliei cu privire la originea Universului. Încă mai de mult acest tată explicase fetiţei că Pămîntul, Soarele, stelele, Luna etc. există de miliarde şi miliarde de ani şi că oamenii de ştiinţă caută să afle cum au apărut toate acestea şi cum continuă să apară noi corpuri cereşti. Nu după mult timp însă, fata îi mărturiseşte că o colegă de-a ei, ai cărei părinţi sînt încă religioşi, i-a povestit că în Biblie scrie că Pămîntul, Soarele şi Luna au fost făcute de Dumnezeu acum vreo 7 500 de ani. Tatăl şi-a dat seama că, pentru a împrăştia orice nelămurire a copilului, trebuia să-i demonstreze netemeinicia afirmaţiilor din Biblie. În cîteva cuvinte, i-a povestit ce susţine Biblia cu privire la originea Universului : că în primele zile s-ar fi separat uscatul de apă, lumina (ziua) de întuneric (noaptea), şi că numai după aceasta ar fi fost făcute Soarele, Luna şi stelele.

— De unde vin lumina şi căldura pe Pămînt ? a întrebat tatăl în continuare.

— De la Soare, răspunde fetiţa.

— Pentru ca Pămîntul să fie luminat, ce trebuie să existe neapărat ?

— Soarele.

— În Biblie se spune că Dumnezeu a separat mai întîi lumina de întuneric şi apoi a făcut Soarele. Am văzut însă — continuă tatăl — că n-ar fi cu putinţă să avem lumină pe Pămînt dacă n-ar exista Soarele. Iată deci că ceea ce spune Biblia nu poate fi adevărat.

Acelaşi părinte arăta că, mai tîrziu, cînd fetiţa l-a întrebat „cine l-a făcut pe om", el nu s-a mulţumit să-i explice doar cum s-a produs trecerea de la maimuţă la om, ci a combătut totodată şi concepţia religioasă cu privire la originea

omului. Cu acest prilej, tatăl a căutat să pună fetiţa în situaţia de a gîndi asupra problemei discutate pentru a o convinge de justeţea concepţiei ştiinţifice asupra originii omului şi de caracterul fantezist al legendei biblice.

O altă cale de educare ştiinţifică a copilului de vîrstă şcolară mică o constituie contactul cît mai strîns cu realitatea înconjurătoare. Acest contact se realizează prin plimbări în natură, prin vizitarea diferitelor muzee de ştiinţe naturale, a unor fabrici şi uzine, a gospodăriilor agricole de stat sau colective, dar mai ales prin activitate practică.

Am arătat mai sus cît de setos de cunoştinţe este copilul la această vîrstă. Această sete trebuie nu numai satisfăcută, ci şi dezvoltată printr-un permanent contact cu obiectele şi fenomenele din realitatea înconjurătoare. Un astfel de contact îl oferă plimbările părinţilor cu copiii în mijlocul naturii — în pădure, la rîu, pe cîmp. Deosebit de preţioase sînt astfel de plimbări pentru copiii de la oraşe, ale căror cunoştinţe despre natură sînt mai reduse. În timpul plimbării, ochii, urechile culeg nenumărate impresii. Întrebările curg una după alta. Dacă plimbarea se face primăvara, copiii vor să ştie de ce în timpul iernii n-a îngheţat grîul semănat din toamnă, dacă pasărea pe care o văd sau o aud a fost sau nu plecată în ţările calde, cu ce s-au hrănit păsările care au rămas aici, de ce ară cu tractoarele aşa de adînc pămîntul, la ce se folosesc celelalte unelte agricole cu care lucrează oamenii (discuitorul, grapa, boroana etc.).

Cu această ocazie, părinţii vor antrena pe copii în discuţii despre viaţa animalelor, a plantelor, îi vor pune să observe direcţia vîntului, le vor explica cauzele vîntului sau, dacă copiii ştiu aceasta, le vor cere să arate ei ce s-a întîmplat cu aerul în regiunea spre care se îndreaptă vîntul etc. etc.

Pentru a-i convinge pe copii că viaţa omului nu depinde de nici o forţă supranaturală şi că stă în puterea lui să transforme lumea, cît şi pentru a le forma deprinderea de a smulge naturii — prin propria lor muncă — darurile sale,

este necesar să le creăm condiţii pentru activitatea practică. O astfel de activitate contribuie şi la dezvoltarea interesului pentru ştiinţă, la educarea dragostei pentru munca fizică, la educarea voinţei.

Acolo unde este posibil — îndeosebi la sate şi la marginea oraşelor —, este foarte bine dacă părinţii antrenează pe copii în cultivarea legumelor, a florilor şi a pomilor. Cultivarea acestor plante trebuie făcută însă pe baza indicaţiilor agrotehnice, pentru a demonstra copilului că omul, folosind ştiinţa, poate să obţină mult mai multe produse decît dacă ar lăsa totul să se desfăşoare de la sine.

Copiii trebuie să se convingă în mod practic de faptul că urmările secetei pot fi prevenite numai prin aplicarea cunoştinţelor ştiinţifice în cultivarea plantelor, şi nu prin diferite practici primitive.

Sînt publicate foarte multe cărţi în care se dau indicaţii asupra modului în care să se cultive legumele pentru ca acestea să dea o recoltă mai bogată. Este foarte bine dacă se cultivă cîteva plante după „metoda tradiţională", fără o îngrijire specială, iar restul cu ajutorul unei pregătiri speciale a solului, cu ajutorul îngrăşămintelor etc. Acest procedeu face să apară foarte clară copilului importanţa ştiinţei pentru activitatea practică a omului.

Aceste lucrări practice — unele cu caracter de experienţă — au rolul de a întări convingerea formată copiilor la şcoală că ştiinţa dă omului posibilitatea de a dirija creşterea plantelor şi animalelor dacă el cunoaşte legile lor de dezvoltare.

Copiii au posibilitatea să ia cunoştinţă în mod concret de procesul transformării naturii prin munca omului nu numai lucrînd pe lîngă gospodăria părinţilor, ci şi prin participarea lor la munca patriotică, organizată de şcoală sau de organizaţia de pionieri. Faptul că ei sînt puşi, de pildă, să îngrijească o pepinieră de arbori, pe care mai tîrziu îi vor sădi într-un loc unde se simte nevoia de plantaţii, are o deosebită importanţă pentru educaţie. Astfel de activităţi, pe lîngă

faptul că formează la copii încredere în puterea omului în lupta sa cu natura, îi educă în spiritul dragostei pentru muncă, pe care nu o vor considera ca o povară, ci ca un lucru folositor lor şi societăţii.

La vîrsta şcolară mică se îmbogăţesc, se precizează şi se sistematizează cunoştinţele copilului despre viaţa socială. La şcoală, copilul îşi lărgeşte şi îşi adînceşte cunoştinţele despre trecutul de luptă al poporului nostru şi despre succesele din anii puterii populare, obţinute de către oamenii muncii sub conducerea P.M.R.

Cu ce poate contribui familia la cunoaşterea vieţii sociale de către copilul de vîrstă şcolară mică ?

Copiii află la şcoală despre felul de viaţă al ţăranilor iobagi şi al muncitorilor, care munceau numai în folosul boierilor şi al capitaliştilor, şi despre lupta pe care oamenii muncii o duceau împotriva asupritorilor. Dacă acestor cunoştinţe, cu un caracter oarecum mai general, li se adaugă şi altele privind felul de viaţă al oamenilor muncii din trecut chiar din localitatea în care trăieşte copilul, imaginea pe care acesta o capătă despre viaţa socială de altă dată devine mult mai concretă. Cînd copilul învaţă la şcoală despre înfăptuirile regimului de democraţie populară în ţara noastră, este necesar ca acasă părinţii să discute cu el despre ceea ce s-a realizat în satul sau oraşul lor. În fiecare sat şi oraş, viaţa oamenilor s-a schimbat deosebit de mult în anii puterii populare. Datoria părinţilor este de a-i face pe copii să vadă această schimbare şi să înţeleagă că aceasta se datoreşte luptei şi muncii oamenilor pentru transformarea societăţii.

Dacă copilului de vîrstă preşcolară i se expun numai fapte, celui de vîrstă şcolară mică, îndeosebi celui de 9—10 ani, este necesar să i se prezinte şi concluziile care se desprind din aceste fapte, şi anume că omul poate schimba societatea, înlăturînd exploatarea.

Pentru ca aceste idei juste cu privire la societate să fie mai temeinic înţelese de către copii, este bine ca ele să fie opuse acelora care susţin că lumea nu se schimbă, că ea este

„așa cum a făcut-o Dumnezeu". Povestirile, discuțiile despre viața socială cu copiii de vîrstă școlară mică urmăresc tocmai combaterea acestei concepții, cu totul falsă. Copilul de 9—10 ani trebuie să fie prevenit asupra acestor denaturări. El trebuie să știe că nu este adevărat că viața omului depinde de vreo pretinsă forță supranaturală, fie rea sau bună.

În educarea științifică a școlarului mic trebuie avut în vedere faptul că, deși studiul constituie conținutul fundamental al activității lui, jocul continuă să fie o activitate importantă pentru el. De aceea, este recomandabil ca părinții să folosească jocurile școlarilor mici ca mijloace pentru formarea concepției științifice la copii.

Firește, la această vîrstă jocul prezintă unele caracteristici care trebuie luate în seamă. La școlarul mic apare interesul pentru jocurile intelectuale cu reguli (șahul, dezlegarea șaradelor) care dezvoltă mult trăsăturile voluntare, calitățile intelectuale (îndeosebi spiritul de observație, rapiditatea orientării), calitățile morale, și pentru jocurile cu roluri și subiecte eroice („de-a exploratorii", „de-a soldații" etc.). Îndeosebi jocurile cu roluri și subiecte eroice au o mare însemnătate în educarea științifică a școlarilor de această vîrstă. În zilele noastre, de exemplu, numeroși școlari mici se joacă „de-a cosmonauții", închipuindu-și că fac minunate călătorii interastrale. Astfel de jocuri arată nu numai orientarea copiilor către aspecte dintre cele mai caracteristice ale contemporaneității, dar și interesul lor pentru preocupări cu conținut și caracter științific. De aceea, este cît se poate de folositor ca părinții să stimuleze atare jocuri, deoarece ele stîrnesc la copii o preocupare din ce în ce mai persistentă pentru știință.

Spre deosebire de preșcolar, școlarul mic are posibilitatea să citească el însuși diferite cărți și reviste care se adresează vîrstei lui. În țara noastră, în anii puterii populare, se tipăresc numeroase publicații pentru școlari și pionieri. În această privință, sarcina părinților pentru selecționarea lec-

turii şcolarilor mici este considerabil redusă ; dar aceasta nu înseamnă că părinţii nu trebuie să se mai preocupe de lectura şcolarilor mici. Lor le revine datoria de a stimula interesul copiilor pentru astfel de lecturi, de a controla lecturile, de a verifica în ce măsură copiii îşi însuşesc în mod just cunoştinţele ştiinţifice din publicaţiile ce se adresează şcolarilor mici.

Deoarece la această vîrstă fantezia copiilor se dezvoltă foarte mult, este firesc interesul lor pentru literatura fantastică. Poveştile constituie lectura lor preferată. În această privinţă, părinţilor le revine sarcina de a explica deosebit de atent sensul şi conţinutul poveştilor cu caracter fantastic. Este indicat să se tălmăcească copiilor simbolurile care apar în poveşti : de exemplu, să se arate că eroi ca Făt-Frumos şi faptele lor extraordinare nu înseamnă că aceştia ar fi existat în realitate şi că ar fi fost înzestraţi cu forţe supranaturale, ci ei întruchipează năzuinţele maselor spre triumful binelui, dreptăţii, cinstei, curajului, cum şi aspiraţia de a supune unele forţe ale naturii ; sau : zborul cailor năzdrăvani prin văzduh nu se datoreşte unor însuşiri supranaturale, ci simbolizează aspiraţia de milenii a oamenilor de a călători în univers, aspiraţie care în zilele noastre se înfăptuieşte prin zborurile cu avioanele sau cu rachetele şi navele cosmice ş.a.m.d. Desigur, o influenţă deosebit de pozitivă în ceea ce priveşte formarea concepţiei ştiinţifice la şcolarul mic o au povestirile ştiinţifico-fantastice, scrise de pe poziţia ideologiei marxist-leniniste. În literatura noastră sînt unele scrieri izbutite în acest domeniu ; au apărut şi în traducere lucrări valoroase. Povestirile cu caracter eroic stîrnesc de asemenea interesul copiilor pentru cunoaşterea vieţii sociale şi pentru dedicarea lor unor activităţi cu caracter obştesc, pătrunse de spiritul moralei comuniste.

Lecturile ştiinţifico-fantastice şi eroice contribuie în mod deosebit la educarea ştiinţifică a şcolarilor mici ; de aceea, stimularea interesului pentru aceste lecturi este cît se poate de indicată şi necesară.

IV.

CULTIVAREA ÎNCREDERII ÎN PUTEREA ŞTIINŢEI

Copilul de 11 pînă la 13—14 ani — preadolescentul —, care frecventează clasele a V-a—a VII-a, se deosebeşte în multe privinţe de copilul de vîrstă şcolară mică [1].

La această vîrstă, el se află pe drumul către maturizare care-l va apropia din ce în ce mai mult de adult. Preadolescenţa este epoca celei mai intense creşteri, a începutului maturării sexuale şi nervoase. Dintre procesele de dezvoltare specifice preadolescenţei, ne interesează aici mai ales cele nervoase şi psihice. În acest sens remarcăm înmulţirea posibilităţilor de a face asociaţii mai numeroase, mai complexe. Creşte în apreciabilă măsură capacitatea de abstractizare. Astfel de însuşiri chezăşuiesc însuşirea unui volum mai mare de cunoştinţe teoretice şi practice decît înainte ; totodată, tocmai procesul de instruire ajută la dezvoltarea capacităţii de cunoaştere a preadolescentului.

Copilul de această vîrstă nu se mulţumeşte să observe şi să cunoască numai aspectele care izbesc cel mai mult văzul, ci caută să pătrundă în cunoaşterea mai adîncă a obiectelor şi fenomenelor. Aşa, de pildă, şcolarul mic ştie că la munte ninge mai devreme decît la şes, însă nu-l preocupă atît de mult explicaţia acestui fenomen. Şcolarul mijlociu caută să ştie care este legătura între altitudine (înălţime) şi căderea

[1] Despre caracteristicile preadolescenţei, v. M. Pitiş, V. Petrescu-Coman, C. Păunescu, *Pragul vîrstei de aur (Preadolescenţa)*, Bucureşti, 1962, Colecţia S.R.S.C.

zăpezii. El știe că orice fenomen își are cauza sa și își manifestă cu insistență curiozitatea de a afla originea a numeroase fenomene pe care le întîlnește.

Un aspect al dezvoltării copilului de această vîrstă, care trebuie să rețină atenția părinților, îl constituie manifestarea interesului pentru problemele sociale. Se formează la copil dorința de a participa — după puterile lui — la munca pentru făurirea socialismului în țara noastră. Totodată, preadolescentul se interesează de progresul realizat de omenire, de succesele țărilor socialiste, de lupta actuală pentru eliberare a popoarelor.

În cadrul problemelor pe care le abordăm în această broșură, semnalăm ca foarte semnificativă atitudinea de împotrivire a preadolescenților față de religie și practicile religioase. La redacția pentru răspîndirea cunoștințelor cultural-științifice se primesc numeroase scrisori cît se poate de concludente în această privință. Emoționantă este, bunăoară, scrisoarea pionierului Ș.D. din clasa a VII-a de la Școala de 8 ani din comuna Coșna, pe care numai din economie de spațiu n-o putem reproduce aici. Băiatul povestește despre „disputele" care se duc în sînul familiei sale, unde el și sora lui, O.Ș., se situează pe poziții ateiste, iar bunicul și o mătușă alcătuiesc „grupul" celor „credincioși". Cei doi frați au citit numeroase broșuri de ateism științific, cum și cărți mai dificile *(Biblia hazlie, Călăuza ateistului)* și altele. Cărțile sînt citite în colectiv și discutate cu multă însuflețire.

Particularitățile dezvoltării școlarului mijlociu ridică o serie de probleme educative în fața școlii și familiei. Pe de o parte, este necesar să se creeze condiții pentru ca preadolescentul să poată cunoaște mai în adîncime complexitatea fenomenelor naturii și societății, satisfăcîndu-se astfel nevoia lui de cunoștințe autentice, al căror adevăr să poată fi verificat, pe de altă parte, este necesar să i se ofere posibilitatea unei continue dezvoltări a gîndirii și cultivarea încrederii în știință.

În desfășurarea discuțiilor cu preadolescentul este necesar să ținem seama de o anumită particularitate a sa : îi place să se considere că este adult. El are pretenția ca cei mari să nu-l mai trateze ca pe un copil. El însuși caută să se comporte asemenea adultului. De aceea chiar, uneori, pentru a nu lăsa impresia că este un neștiutor — „ca cei mici" —, se ferește să pună întrebări părinților în legătură cu ceea ce observă. Provocîndu-l la o anumită discuție, este necesar să nu i se dea impresia că ar fi supus unei verificări, ci, dimpotrivă, să i se creeze convingerea că el participă la o discuție serioasă cu tatăl sau cu mama sa.

Rolul unor astfel de discuții este multiplu : părinții verifică nivelul de pregătire intelectuală a copilului lor, convingerile sale, modul său de a privi lumea, de a gîndi ; totodată îi oferă copilului posibilitatea de a-și clarifica și îmbogăți cunoștințele, de a-și dezvolta gîndirea și vorbirea, de a căpăta încredere în puterea sa de înțelegere și explicare a fenomenelor lumii înconjurătoare. Ceea ce este nevoie să se urmărească în primul rînd prin aceste discuții este orientarea copilului spre o explicație științifică a lumii și combaterea oricăror influențe ale religiei și superstițiilor. Realizarea acestor scopuri este posibilă și în cazul în care-l punem pe preadolescent să dea unele explicații la întrebările pe care le pun frații și surorile lui mai mici. Va exista însă preocuparea ca aceste explicații să fie date pe cît posibil sub supravegherea părinților.

Iată cîteva exemple de teme în legătură cu care putem provoca pe preadolescent la discuții menite să-l orienteze spre convingeri materialiste :

— De ce depinde cel mai mult viața pe Pămînt ? (Se va discuta despre faptul că, fără Soare, nu pot exista plantele, iar fără plante, nu pot exista animalele.)

— Despre lupta omului pentru îmbunătățirea speciilor de plante și animale. (Plantele și animalele nu au fost întotdeauna aceleași ; ele s-au transformat, au apărut plante și animale noi, iar altele au pierit ; omul, cunoscînd legile de dez-

voltare a plantelor şi animalelor, poate crea noi soiuri de plante şi noi rase de animale.)

— Omul poate schimba regiunile neproductive, secetoase, în regiuni fertile. (Despre acţiunile oamenilor din ţările socialiste privind amenajarea terenurilor degradate, defrişarea unor vaste teritorii care erau neproductive, canalizări şi irigări etc. Din această discuţie se va desprinde concluzia că omul poate contribui la transformarea naturii.)

— Omul poate crea aparate cu ajutorul cărora vor fi posibile călătoriile în Cosmos pentru un timp îndelungat.

Prin astfel de discuţii, se va scoate în evidenţă puterea imensă a ştiinţei şi a omului care a creat-o şi se va cultiva încrederea preadolescentului în ştiinţă.

Un puternic efect asupra educării în spirit ştiinţific a copiilor de vîrstă şcolară mijlocie îl au discuţiile în legătură cu previziunea ştiinţifică. Omul poate să prevadă eclipsele de Soare, de Lună, poate să prevadă vremea cu cîteva zile şi chiar săptămîni înainte.

Cu prilejul discuţiilor despre posibilităţile omului de a prevedea unele fenomene, este absolut necesar să se facă deosebirea dintre semnele populare — care se bazează pe observaţii juste ale poporului şi care au o explicaţie ştiinţifică — şi superstiţii — credinţe false, fără nici o bază ştiinţifică.

Copiii au auzit deseori pe unii oameni spunînd că se va strica vremea pentru că îi dor picioarele, sau că va ploua pentru că rîndunelele zboară pe jos ori pentru că s-a umezit sarea.

Pentru a-l ajuta pe copil să-şi formeze o părere justă despre aceste aşa-zise „semne populare", de care se va putea folosi în experienţa sa ulterioară, cît şi pentru a-l învăţa să le deosebească de superstiţii, trebuie să se arate care este baza ştiinţifică a acestor semne prevestitoare. Astfel, să se arate că observaţia pe care au făcut-o oamenii în legătură cu zborul apropiat de suprafaţa pămîntului al rîndunelelor, înainte de începutul ploii, este justă. Fenomenul îşi are o explicaţie naturală : rîndunelele zboară pe jos înainte de ploaie pentru

că tot pe jos zboară atunci şi musculiţele cu care se hrănesc. Aceste musculiţe zboară la suprafaţa pămîntului pentru că, încă înainte de a începe să plouă, aerul se umezeşte, iar aripioarele lor se udă, împiedicîndu-le să zboare mai sus. Tot aşa li se va explica pe ce temei se poate susţine observaţia că sarea umedă „prevesteşte" ploaia. Înainte de ploaie, aerul este mai umed. Sarea are însuşirea de a absorbi umezeala. Cînd sarea e umedă, înseamnă că şi aerul s-a umezit, iar acesta este un semn că se apropie ploaia.

Fiecare copil de această vîrstă a avut ocazia să vină de multe ori în contact cu oameni superstiţioşi. Despre lipsa de temei a superstiţiilor se poate discuta şi cu şcolarul mic, însă la vîrsta preadolescenţei — datorită nivelului mai ridicat de dezvoltare intelectuală a copilului — există mai multe posibilităţii pentru a-l face să înţeleagă caracterul dăunător al acestora în activitatea practică a omului şi necesitatea combaterii unor astfel de manifestări.

Discuţiile care se poartă cu preadolescentul vor urmări nu numai satisfacerea interesului său pentru anumite fenomene ale naturii, ci şi dezvoltarea acestui interes. Este foarte bine ca, la sfîrşitul unora dintre aceste discuţii, copilul să fie îndrumat să citească un fragment, sau chiar o broşură întreagă, de ştiinţă popularizată.

Lectura unor cărţi de ştiinţă popularizată îi ajută pe copii să înţeleagă foarte multe aspecte ale realităţii, le dezvoltă gîndirea şi interesul pentru ştiinţă. Copiii care încep să citească astfel de cărţi trebuie să fie îndrumaţi să ceară de la profesorii lor explicaţii asupra problemelor pe care nu le înţeleg. Este bine ca părinţii să poarte discuţii cu copiii în legătură cu cărţile citite, pentru a constata ce anume au înţeles aceştia din lectura făcută şi pentru a-i ajuta să înţeleagă unele pasaje mai grele.

Cărţi recent apărute la noi, care tratează despre nori, ploaie, zăpadă, despre strămoşii omului, despre vîrsta Pămîntului, despre Cosmos, despre atom etc., asigură prin

conținutul lor însușirea de către copii a unor cunoștințe științifice și formarea concepției materialiste despre lume.

Pe lîngă aceasta, lectura cărților de popularizare a științei dezvoltă interesul pentru cunoașterea lumii și obișnuința de a folosi în activitatea practică indicațiile științifice.

Dacă vreun copil nu are interes pentru astfel de cărți, e necesar ca acest interes să-i fie trezit. În această privință, rolul principal revine școlii, dar familia va trebui să sprijine școala și în această direcție.

Un rol important în pregătirea științifică a copiilor noștri și în educarea lor în spiritul încrederii în puterea omului de a cunoaște și stăpîni natura îl au filmele și diafilmele de știință popularizată. Filmele și diafilmele prezintă, într-un mod concret, sugestiv, o mulțime de fenomene complicate ale naturii, care s-au petrecut cu mii de ani în urmă sau care se petrec în zilele noastre, dar nu pot fi percepute cu ușurință printr-un contact direct cu ele. Filmele, prin specificul lor, ne ajută să concretizăm anumite explicații mai greu accesibile copiilor.

Arătam mai sus că copiii se interesează foarte mult de originea omului. Această problemă îl preocupă și pe preadolescent. El vrea să afle mai multe amănunte în legătură cu apariția viețuitoarelor superioare și mai ales a omului, evoluția acestuia de la starea de primitivitate pînă la omul zilelor noastre. Preadolescentul are și unele cunoștințe care-i permit să pătrundă mai adînc în cunoașterea acestei probleme, atît de importantă pentru formarea concepției științifice despre lume. Înțelegerea adevărului despre originea omului este mult înlesnită de vizionarea diafilmului intitulat *Originea și evoluția omului*. Acest diafilm îi este pe deplin accesibil unui copil din clasa a VI-a sau a VII-a. Vizionîndu-l, copilul va afla despre savanții care s-au ocupat de problemele biologiei (Linné, Lomonosov, Lamarck, Darwin, Timireazev), despre apariția și evoluția vieții, a speciilor de maimuțe din care provine omul. În diafilm sînt prezentate numeroase elemente care dovedesc structura asemănătoare

a organismului animalelor vertebrate și omului și procesul de transformare a maimuței în om, prin muncă.

Numeroase diafilme și filme de popularizare a științei se produc astăzi în țara noastră. Este bine să îndrumăm pe copii să le vizioneze, pentru a-și îmbogăți cunoștințele și pentru a se forma în spiritul concepției materialiste.

Pe lîngă lectura cărților și vizionarea filmelor, un loc important în îmbogățirea cunoștințelor științifice ale copiilor îl au emisiunile de radio și televiziune pentru copii și tineret, prin care se oferă acestora posibilitatea de a cunoaște noi aspecte ale realității (de pildă „Vreau să știu", „Almanah științific", „Roza vînturilor" etc.).

Educația în spirit științific a copiilor se realizează și prin diverse activități care le creează posibilitatea de a avea preocupări din domeniul geologiei, botanicii, zoologiei etc. Sînt copii cărora le place să facă colecții de roci ; alții alcătuiesc ierbare, în care includ cele mai variate specii de plante, aranjate după criterii științifice ; iar alții colecționează insecte și alcătuiesc insectare. Astfel de preocupări contribuie la lărgirea cunoștințelor științifice ale copiilor și la formarea concepției materialist-dialectice despre lume. Copilul care colecționează roci, de pildă, caută să afle și condițiile care au dus la apariția acestora, sau date despre epoca în care ele s-au format. Toate cunoștințele pe care și le însușește în legătură cu geologia îl conduc pe copil la concluzia că Pămîntul a trecut printr-o serie de transformări pînă a ajuns la stadiul în care se află acum și că toate acestea au fost rezultatul unor cauze materiale, și nicidecum al unei intervenții spirituale supranaturale.

Dată fiind marea importanță pe care o au lucrările practice în cultivarea interesului pentru știință la copii, este necesar ca părinții să-i îndemne să participe la activitatea cercurilor tinerilor naturaliști, ale micilor tehnicieni, constructori etc. din școli sau din palate și case ale pionierilor.

Activitatea practică în atelierele școlare, pe terenurile agricole îi determină pe copii să dea o mai mare atenție

însușirii cunoștințelor teoretice de care au nevoie în desfășurarea acestei activități practice, prin urmare îi face să lege această activitate de cunoștințele științifice însușite în școală. În felul acesta, ei se conving singuri de importanța deosebită pe care o are știința pentru om și de rolul muncii în viața omului. Participînd la munca productivă, copiii se conving, prin propria lor experiență, că omul poate să cunoască natura și să o transforme în interesul său. Este bine ca părinții să înlesnească copiilor înjghebarea unor mici laboratoare de fizică, chimie sau biologie. Aceasta ar contribui la dezvoltarea interesului pentru problemele științei și totodată ar oferi copiilor noi posibilități de întrebuințare a timpului liber.

După cum scriam mai sus, preadolescentul își pune mult mai mult decît copilul de vîrstă școlară mică probleme în legătură cu viața socială. El dorește să cunoască viața oamenilor din trecut și din alte regiuni ale pămîntului. Setea lui de cunoștințe privind fenomenele sociale este satisfăcută în cea mai mare parte de școală.

Cu toate acestea, familia continuă să aibă un rol important și în această privință. Prin discuții, părinții pot contribui la lărgirea cunoștințelor preadolescentului despre viața socială contemporană. Copilul aude vorbindu-se despre diferite evenimente, citește în „Scînteia pionierului" despre mărețele realizări ale poporului nostru și ale popoarelor prietene, din U.R.S.S. și din celelalte țări socialiste. Părinții trebuie să-l ajute să înțeleagă sensul evenimentelor, importanța lor pentru întărirea lagărului socialist, pentru eliberarea popoarelor coloniale, pentru apărarea păcii. În aceste discuții, copiii trebuie ajutați să înțeleagă că popoarele lagărului socialist, clasa muncitoare internațională, milioane și milioane de oameni ai muncii, sub conducerea partidelor comuniste și muncitorești, luptă pentru asigurarea păcii în întreaga lume, pentru bunăstarea omenirii, în timp ce cercurile imperialiste agresive, în goană după profituri, sînt în stare de orice, chiar și să declanșeze un nou război mondial. Astfel

de discuții, pe lîngă faptul că contribuie la o justă orientare a copilului în problemele vieții sociale contemporane, îi întăresc convingerea că soarta popoarelor depinde numai de ele, că dacă popoarele vor ști să apere pacea, va fi pace. O astfel de convingere se opune aceleia pe care și-au format-o oamenii religioși. Aceștia cred că războaiele, ca și alte calamități, sînt datorite lui Dumnezeu, care pedepsește pe oameni pentru „păcatele" lor. Această convingere este nu numai neștiințifică, dar și dăunătoare, întrucît îndeamnă la pasivitate, lasă ca totul să se desfășoare la întîmplare, „după voia lui Dumnezeu".

În discuțiile privind realizările poporului nostru, trebuie să se scoată în evidență faptul că oamenii muncii, sub conducerea înțeleaptă a P.M.R., construiesc o societate nouă, socialistă, în care nu există exploatare. Copiii noștri să cunoască realizările din satul sau orașul lor, ceea ce îi va ajuta să înțeleagă tot ce se realizează mai important pe teritoriul patriei noastre. Este cît se poate de indicat ca părinții să arate copiilor perspectivele măreațe ale înaintării pe calea socialismului. Etapa desăvîrșirii construcției socialiste, pe care o străbatem, ne îndreaptă privirile spre zorii luminoși ai comunismului. Astfel de discuții au menirea de a-i conduce pe copii spre convingerea că îmbunătățirea condițiilor de trai ale oamenilor muncii depinde de propria lor muncă și de felul în care știu să folosească știința în activitatea lor practică.

Firește, în discuțiile pe aceste teme, părinții vor căuta să-i convingă pe copii că activitatea practică a maselor, în condițiile socialismului, se bazează pe cunoașterea legilor obiective ale dezvoltării sociale. Părinții au prilejul să cultive și în această împrejurare dragostea copiilor pentru partid, arătîndu-le că partidul conduce poporul din victorii în victorii pe drumul socialismului și comunismului, tocmai fiindcă își întemeiază activitatea pe baze științifice. În conștiința copiilor se cimentează astfel convingerea că și în societate, ca și în natură, acționează legi obiective, că nici

în domeniul vieții sociale nu stăpînește vreo „voință divină", că omul — cunoscînd și ținînd seamă de aceste legi — transformă societatea, așa după cum transformă natura. Este neîndoielnic că în mintea copiilor se adîncește astfel și mai mult concepția științifică despre lume, atît despre natură, cît și despre societate.

Este de la sine înțeles că și lecturile preadolescentului în domeniul științelor sociale se cer îndrumate în același sens. La această vîrstă, copilul manifestă un interes deosebit pentru studiul vieții și activității marilor personalități progresiste ale omenirii din toate timpurile, pe care adesea caută să le ia ca exemple și modele de comportare. Este cît se poate de folositor pentru formarea concepției științifice la preadolescenți să le punem la îndemînă biografii ale savanților și gînditorilor materialiști care au dus o luptă înflăcărată pentru progresul social, pentru triumful științei, împotriva religiei, superstițiilor, misticismului. Colecția „Oameni de seamă" a Editurii Tineretului sau colecția „Mari descoperiri", editată de Consiliul pentru răspîndirea cunoștințelor cultural-științifice și Editura Științifică cuprind lucrări utile în acest sens. Viața și opera unor personalități ridicate din mijlocul poporului nostru muncitor sînt deosebit de instructive pentru copii la această vîrstă. O mare însemnătate trebuie acordată mai ales scrierilor care înfățișează viața și lupta eroilor clasei muncitoare pentru progres; aceste biografii influențează pozitiv formarea atît a concepției științifice, cît și a concepției morale în spiritul socialismului la copii.

Desigur, lectura preadolescentului este cu mult mai cuprinzătoare. Scrieri de literatură, de știință, de istorie și geografie și multe altele îi stîrnesc interesul. Preadolescența este, de altfel, vîrsta cînd copilul își dezvoltă mult gustul pentru citit. Părinților le revine sarcina de a stimula la copii această preocupare, dar totodată de a orienta just — de acord cu școala — lectura copiilor.

Întreaga muncă de educare ştiinţifică a copilului trebuie să asigure formarea unui participant activ la lupta împotriva superstiţiilor şi misticismului. La şcoală, copilul primeşte acum, în cadrul diferitelor obiecte de învăţămînt, unele cunoştinţe de ateism. Familia este datoare să sprijine şi să continue activitatea cadrelor didactice în acest domeniu. Părinţilor le revine sarcina de a contribui, alături de şcoală, la formarea în conştiinţa copilului a unor adînci convingeri ştiinţifice ateiste. Cînd copilul a transformat cunoştinţele de ateism în convingeri proprii, el a făcut un pas hotărîtor în însuşirea concepţiei ştiinţifice despre lume.

Educînd pe copii în spirit ştiinţific, vom căuta să le formăm şi convingeri morale opuse celor religioase [1]. Omul religios este preocupat îndeosebi de propria lui persoană. El nu se simte răspunzător faţă de societate pentru acţiunile sale, ci numai faţă de ... Dumnezeu. Chiar o acţiune pozitivă o îndeplineşte nu pentru că vrea să fie folositor societăţii, ci pentru a fi răsplătit „pe lumea cealaltă". Iată de ce omul religios are totdeauna în vedere în primul rînd propriile sale interese. Pe copilul nostru trebuie să-l învăţăm să acţioneze nu din motive egoiste, nu din teama că va fi pedepsit sau din dorinţa de a fi răsplătit, ci din înţelegerea necesităţii participării, alături de toţi oamenii muncii, la opera măreaţă de construire a socialismului şi comunismului.

Morala religioasă socoteşte că e „bine" tot ceea ce corespunde intereselor claselor exploatatoare. Astfel, ea consideră că împărţirea oamenilor în bogaţi şi săraci e firească şi că deci cei asupriţi trebuie să se resemneze cu situaţia lor determinată chipurile de voinţa lui Dumnezeu. Această morală, propovăduind făţarnica „dragoste de aproapele", caută să abată atenţia maselor de la lupta de clasă împotriva asupritorilor, considerînd ca „rău" tot ceea ce contravine intereselor claselor stăpînitoare. Ea admite însă corupţia, minciuna,

[1] Pentru explicaţii mai amănunţite în legătură cu morala religioasă, v. şi D. Kovacs, A. Sorban, C. Vécsei, *Antiumanismul moralei religioase*, Bucureşti, 1962, Colecţia S.R.S.C.

laşitatea, trădarea, slugărnicia, ipocrizia ş.a., dacă acestea sînt menite să consolideze poziţiile celor bogaţi. Iată de ce morala religioasă dăunează oamenilor muncii, îi distrage de la lupta lor pentru o viaţă mai bună, le perverteşte conştiinţa.

Dimpotrivă, morala noastră comunistă, bazîndu-se pe concepţia ştiinţifică despre lume şi viaţă, însufleţeşte masele populare în lupta lor pentru construirea noii societăţi. Morala noastră îşi fundamentează principiile pe adevărul ştiinţei şi de aceea ea cultivă dreptatea, cinstea, curajul, principialitatea, spiritul creator şi optimismul în viaţă, umanismul socialist.

Iată, dar, că prin educaţia ştiinţifică urmărim formarea unui om care să-şi însuşească nu numai concepţia ştiinţifică despre lume, ci şi trăsături morale caracteristice constructorului socialismului.

Arătam mai sus că generaţiile pe care le creştem noi astăzi trebuie să aibă încredere în capacitatea omului de a cunoaşte şi transforma natura şi societatea. Dacă convingerea asupra posibilităţii omului de a stăpîni şi transforma natura se formează îndeosebi prin activitatea practică în atelier, în laborator, pe lotul experimental etc., convingerea că omul poate transforma societatea se formează mai ales în procesul muncii obşteşti, în activitatea depusă pentru interesele colectivului, de exemplu în acţiuni iniţiate de şcoală, de organizaţiile de tineret.

Pentru a forma la copii concepţia ştiinţifică despre lume şi trăsăturile morale corespunzătoare ei, este necesar ca, pe lîngă însuşirea cunoştinţelor ştiinţifice, pe lîngă munca în laborator, în atelier, pe terenul agricol şcolar etc., copiii să fie antrenaţi în activitatea pionierească, în activitatea de U.T.M. Copiii noştri nu trebuie să crească izolaţi de problemele colectivului din care fac parte, ci să contribuie — alături de colegii lor — la rezolvarea acestora.

De asemenea, este necesar să le educăm voinţa, pentru ca ei să muncească cu rîvnă, să depună un efort continuu pentru a se pregăti temeinic, fiind convinşi că soarta lor per-

sonală depinde de munca lor și a colectivului din care fac parte.

În procesul muncii în colectiv se formează și se dezvoltă la copiii noștri atitudinea socialistă față de muncă, spiritul de colectivitate, patriotismul socialist și internaționalismul proletar, optimismul, cinstea, dragostea de adevăr, curajul și celelalte trăsături specifice omului nou, omului societății socialiste. Toate acestea sînt în strînsă legătură cu concepția științifică despre lume, conturînd laolaltă chipul comunistului.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ÎNCHEIERE

În paginile de mai sus, am arătat de ce este necesară educaţia ştiinţifică a copiilor şi căile prin care familia poate contribui la aceasta. Am dori ca în încheiere la lucrarea de faţă să adresăm părinţilor cîteva cuvinte care-i privesc în primul rînd pe ei. Gîndindu-ne la viitorul fericit al copiilor noştri, să le insuflăm prin vorba şi sfatul nostru, prin fapta noastră, dragostea pentru adevăr, pentru ştiinţă, pasiune şi hotărîre pentru a ajunge cetăţeni folositori societăţii socialiste. Pentru a contribui eficient la formarea concepţiei ştiinţifice la copii, este necesar ca părinţii înşişi să-şi însuşească această concepţie.

E mai greu pentru copilul care aude rostindu-se lucruri ce nu au nimic comun cu adevărul ştiinţific, cu realitatea, lucruri pătrunse de misticism şi superstiţii, care vede desfăşurîndu-se în familie sau în cercul de rude şi prieteni ai familiei diferite practici şi ritualuri religioase — cununii religioase, botezuri, înmormîntări cu slujbe bisericeşti etc. — să se pătrundă de concepţia ştiinţifică despre lume. Desigur, sînt încă părinţi tributari concepţiei religioase ; unii practică diferite ritualuri religioase pur şi simplu din obişnuinţă, deşi poate nici ei înşişi nu cred în ele. Dar şi într-un caz şi-n celălalt, trebuie să ne gîndim că orice faptă a noastră are o înrîurire directă asupra copilului.

Din cuprinsul broşurii se desprinde pentru părinţi, pentru activitatea lor nemijlocită de educare în spirit ştiinţific a copiilor, concluzia că formarea concepţiei despre lume nu este legată numai de însuşirea unor cunoştinţe exacte, de activitatea intelectuală. Ea include în acelaşi timp afectivi-

tatea şi latura voliţională (actele de voinţă) a personalităţii fiecărui copil.

Trebuie să reţinem ca o concluzie că formarea concepţiei ştiinţifice despre lume la copii se desfăşoară sub forma unui proces complex, de durată. În cadrul acestui proces un mare accent trebuie pus pe formarea unor reprezentări şi noţiuni corecte, exacte, care să nu reflecte denaturat lumea înconjurătoare. Explicaţiile, discuţiile, lecturile, cunoştinţele dobîndite în grădiniţă şi la şcoală contribuie tocmai la acumularea unui bagaj din ce în ce mai mare şi mai bogat de reprezentări şi noţiuni care-l ajută pe copil să înţeleagă şi să interpreteze just obiectele şi fenomenele existente în mod obiectiv.

Dar, aşa cum spuneam, procesul formării bazelor concepţiei ştiinţifice despre lume nu se reduce la însuşirea cunoştinţelor. Este necesar ca aceste cunoştinţe să fie astfel asimilate, încît trecînd prin conştiinţa fiecăruia, interiorizîndu-se, să se transforme în convingeri, care să călăuzească întreaga conduită a copilului. Asigurarea unei conduite care să izvorască din convingeri ferme reprezintă etapa finală a muncii noastre educative. Căci nu este suficient numai „să ştii", „să cunoşti", explicaţia ştiinţifică a faptelor. Trebuie să fii şi convins că explicaţia respectivă este singura care este justă şi să te porţi în consecinţă. Cine are noţiuni şi convingeri ştiinţifice formate nu mai crede în superstiţii, în leacuri băbeşti, în „farmece" etc. şi devine un militant activ care combate aceste rămăşiţe ale trecutului din conştiinţa unor oameni. Unitatea dintre concepţie şi conduită se manifestă şi în faptul că, treptat, individul nu se mulţumeşte doar să combată prejudecăţile şi superstiţiile, ci începe să participe, după puteri şi pregătire, la răspîndirea cunoştinţelor cultural-ştiinţifice în mase.

Este necesar să mai reţinem că procesul formării concepţiei ştiinţifice despre lume este continuu. La vîrsta preşcolară, în timpul şcolii de 8 ani se pun bazele concepţiei ştiinţifice despre lume şi viaţă la copii. Mai tîrziu, pe fondul existent, concepţia se conturează şi se aprofundează

din ce în ce mai mult, devenind un element conducător în întreaga lor viaţă şi activitate.

Am scris mai sus şi revenim acum iarăşi asupra unei chestiuni, deoarece este deosebit de importantă. Statul nostru democrat-popular prin şcoală, prin numeroasele instituţii de cultură, presă, radio şi televiziune asigură educaţia ştiinţifică a tinerel[illegible]raţii. A forma tinere generaţii cu minte sănătoasă este o problemă care interesează deopotrivă statul nostru şi familia. Au apus pentru totdeauna acele vremuri cînd între stat şi familiile oamenilor muncii era o adîncă contradicţie de interese. Astăzi, în ţara noastră, familia e chemată să sprijine pe toate căile statul democrat-popular, deoarece însuşi statul sprijină familia nouă, socialistă, care se dezvoltă la noi. Este o datorie patriotică, o îndatorire de onoare a fiecărui părinte faţă de stat, faţă de popor, faţă de tineretul însuşi, ca să sprijine din plin acţiunile statului pentru formarea unui tineret luminat, eliberat de prejudecăţi, voios, capabil de fapte minunate.

Desigur, în această broşură n-am putut epuiza vasta problemă a educaţiei ateist-ştiinţifice a copiilor în familie. Ne-am rezumat doar la cîteva sugestii care să ajute pe părinţi într-o acţiune de mare interes, deopotrivă pentru ei, ca şi pentru patria noastră socialistă.

BCU IASI/CENTRAL

CUPRINS

Introducere 5

I.

Educaţie religioasă sau educaţie ştiinţifică? . . 9

II.

Primele explicaţii ştiinţifice 24

III.

Încă un pas spre cunoaşterea lumii 33

IV.

Cultivarea încrederii în puterea ştiinţei . . . 45

Încheiere 58

371.018.1 (023) = 59

371 • 031 (023) = 59

51/P64 20×13 lei

În colecția
„ȘTIINȚĂ ȘI RELIGIE"
editată de
Consiliul pentru răspîndirea cunoștințelor cultural-științifice și Editura Științifică

au mai apărut :

BERARU P.
„Modernizarea" religiei
55 p. ; 0,75 lei

BOTEZ D.
Amintiri despre oameni și religie
36 p. ; 0,50 lei

CHIȘ GH.
TODORAN I.,
TACHE A.
Povestea calendarului
32 p. ; 1 leu

DRUIANOV L. A.
Știința contemporană și religia
37 p. ; 0,80 lei

ENACHE I.
Giordano Bruno
47 p. ; 1,10 lei

GEORGESCU F.
Cine l-a creat pe Dumnezeu ?
56 p. ; 1 leu

IORDĂCHESCU E.
„Minuni" și minuni
72 p. ; 1,50 lei

IOSEFINI
Spiritism și secretele fachirilor
47 p. ; 1,30 lei

IOSEFINI
Șarlataniile ghicitorilor
88 p. ; 1,25 lei

KALLOS N.,
ROTH A.
Ce este fericirea ?
48 p. ; 0,85 lei

KALLOS N.
ROTH A.
„Iubirea aproapelui" și adevăratul umanism
56 p. ; 0,75 lei

BCU "ASCETIA" UNIVERSITY LIBRARY

KOVACS D.,
SORBAN A.,
VECSEI C.

Antiumanismul moralei religioase
60 p.; 1 leu

NICOARĂ P.

Despre sectele religioase
41 p.; 0,65 lei

NICOARĂ P.

Inchiziția
88 p.; 1,25 lei

OPRESCU V.

Cînd și de ce a apărut religia
49 p.; 0,90 lei

POPESCU-NEVEANU P.
RADU N.

Ce este păcatul?
32 p.; 0.50 lei

PUFAN, P.

Trupul și sufletul
56 p.; 1 leu

ȘTEFAN I. M.

„Semnele cerești" și tălmăcirea lor adevărată
(ed. a II-a)
54 p.; 1,20 lei

TACHE A.

Originea creștinismului
(ed. a II-a)
47 p.; 1,25 lei

TACHE A.

Adevărul despre „cărțile sfinte"
87 p.; 1,25 lei

TAMAȘ S.

Imperialismul și religia
67 p.; 1,80 lei

* * *

De vorbă cu credincioșii (ed. a II-a)
119 p.; 1,55 lei

* * *

Omul, Cosmosul și Dumnezeu
47 p.; 0,65 lei

Broșurile apărute se pot procura:

— din librăriile de la orașe și sate
— de la magazinele cooperației de consum
— prin difuzorii de carte din întreprinderi și instituții
— prin difuzorii de carte din comune și sate

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

IUBITE CITITOR

Te rugăm să ne spui părerea d-tale despre această carte cum și despre alte cărți tipărite de Consiliul pentru răspîndirea cunoștințelor cultural-științifice și Editura Științifică, pe care le-ai citit. De asemenea am dori să știm ce broșuri socotești că ar trebui să mai tipărim.

Așteptăm vești de la d-ta pe adresa: Editura Științifică, redacția pentru răspîndirea cunoștințelor cultural-științifice, B-dul Republicii nr. 17, raionul Tudor Vladimirescu, București.

1985

Redactor resp. de carte: P. CARAIOAN
Tehnoredactor: V. STĂNCULESCU

Dat la cules 10.12.1963. Bun de tipar 15.01.1964. Tiraj 55000+120 ex. Hîrtie semivelină 63 g/m². Format 54×84/16. Coli editoriale 2,92. Coli tipar 4,00. A. 16.296/963. Indici de clasificare zecimală: pentru bibliotecile mari 371.018, pentru bibliotecile mici 371.

Tiparul executat sub comanda nr. 31002 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București — R.P.R.

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ÎN COLECȚIA

VOR MAI APĂREA:

N. JDERU
Cununia religioasă

C. BĂRBULESCU și S. TAMAȘ
Poporul nostru despre religie

O. IAHOT
Finalitate, Dumnezeu și legile naturii

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ

Lei 1

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY